

Vazul vére

Gondolatok egy rockopera kapcsán

Bevezetés

A *Vazul vére* című történelmi rockopera 2014-ben jelent meg. A 2016-os Várnapokon, szülőfalumban, Csókakőn is bemutatták. Aki nem látta, meghallgathatja CD-ről, vagy akár a Youtube-ról is. Számomra felkavaró élmény volt, amely aztán arra sarkallt, hogy a következőkben alaposabban utánajárjak a rockopera felkínálta témának.

A CD fülszövege szerint „*A Magyar Királyság történetének ezt az - ellentmondásokkal és rejtélyekkel teli - időszakát, hitelesen és politikailag semlegesén ábrázolja az elkészült zenés színpadi mű.*” A későbbiekben ezeket az állításokat is mérlegre teszem, de előbb a mű és történelmi tárgyú olvasmányaim összevetésével próbálok közelebb jutni az alkotók üzenetének megértéséhez.

Mi a hiteles és mi a politikailag semleges? Hiteles, ami a történettudomány mérlegén megállja a helyét; politikailag semleges, aminek vagy nincs politikai vonatkozása, vagy tényleg részlehlás nélküli egy konkrét aktuálpolitikai kérdésben. Egy művészeti alkotásnak azonban nem kell feltétlenül semlegesnek lenni, sőt, ha semleges, akkor mi benne a művészet? A régmúlt eseményei kiváló projekciós felületek. A magyar irodalomban nagy hagyománya van történelmi események politikai vagy legalább nemzetébresztő-ideológiai célzatú felhasználásának. Gondolhatunk Virág Benedek, Vörösmarty Mihály vagy Arany János műveire, ahol a művészi színezett történelem, ha nem is állja meg egészen a helyét az egzakt történettudomány mérlegén - eszmei síkon mégis eléri célját; esetükben a nemzeti tudat ébresztését, erősítését.

A nagy előd – az István a király rockopera

A magyar történelmi rockoperák sorában az első, az *István a király* volt. Az elementáris erejű darab olyan érzelmi szintézist eredményezett, amire azóta sem volt példa. Ebben István és Koppány konfliktusa felöleli a pogány-keresztény, a hős-áldozat, az ősi-új, a függetlenség-idegen befolyás ellentéteket. Értelmezése valóban plurális maradt - mindenki a maga ízlése, ismerete és világnézete szerint értelmezhetette. Így vált a darab mind politikai mind eszmei értelemben is önjáróvá: mindenki azt gondolt, azt vetített bele, amit akart. Jól emlékszem Szakos Gyula, néhai székesfehérvári püspök lelkesedésére, aki az 1983-as bemutató után számos alkalommal idézett – még prédikációiban is - a szövegből. Igen, megérettük, a diktatúra puhul, és valami újra a felszínre jöhet az elnyomott régi értékekből.

Sokak szerint azonban a két főhős több szempontból sincs egy súlycsoportban. A szelíd, művelt, fehérbe öltözött, álmodozó, harmonikus popdalokat éneklő István és a fekete bőrnadrágba bújt, félmeztelen, varkocsba font hajú, a földön két lábbal álló, sodró rockot süvöltő Koppány közül zeneileg az utóbbi szerepe az erősebb. A kor egyik értelmezése az István – Kádár János és a Koppány – Nagy Imre párhuzam volt. Ebben a keretben, noha a történelem menete István győzelmét követeli, művészileg, esztétikailag mégis Koppány arat diadalt, így a darab éppen Nagy Imrét igazolná. Mások szerint a mű egyértelmű kiállítás Kádár János személye mellett, ahol István király, a reformer vállalta a kegyetlenséget, a kivégzéseket, behívta az idegeneket, azaz erőszak alkalmazásával valósította meg a progresszív törekvéseket.

Ennek az értelmezésnek – amely egy 1998-as Szörényi Levente interjú szerint a budapesti pártközpontból származott - a hosszú távú gyümölcsei kimondottan károsak és hatványozott formában láthatjuk őket viszont a kései utód, *Vazul vére* rockoperában. Az akkoriban az MSZMP központi bizottságának kulturális alosztályán tevékenykedő Agárdi Péter irodalomtörténész szerint: „*voltak aggodalmak, hogy 1983 Magyarországon ez a mű vajon nem idéz-e fel túl erős, nemzeti indulatot, meg hogy István király alakja nem viszi el az embereket egy vallásos-keresztény mitológia irányába.*” Az első magyar rockopera egyfajta értelmezése pontosan e kettő megosztását, a nemzeti és a keresztény tartalmak közötti ékverést tekinti az *István a király* negatívumának, azzal együtt, hogy ebben a darabban a két oldal mégis nagyjából azonos súlyú mondanivalóval és emberileg egyaránt hiteles, a maga gondolkörében tiszta és pozitív szándékokkal szerepel, amit - ha úgy tetszik - akár valamiféle politikailag semleges megközelítésnek is felfoghatunk. Ez az egyensúly és komplexitás azonban - amint a következőkben látni fogjuk - nem mondható el a *Vazul vére* rockoperáról.

Vazul a rockoperában

A *Vazul vére* rockopera hivatalos honlapján olvasható szöveg szerint:

Történetünk az 1030-as évek közepén kezdődik, mikor I. István öreg, beteg és zavarodott, napjait egyre csak a kápolnában és a családi kriptában tölti, kétségek gyötrik. Fia halott, műve szétesőben, s hiába ölette meg rokonsága régi hitű tagjait, nincs, aki folytatná az új hatalmi rend megszilárdítását, miközben egyre fogy az idő. A törvény szerint Vazul, István unokaöccse a jogos utód a trónon, de István nem bíz benne, hiába keresztelkedett meg, igaz, csak bizánci módon. Megvakíttatja őt, ami általában a lassú halál záloga, három fia elmenekül. Befogadják és felnevelik őket a lázadók, kik a végtelen erdőségben élnek, hol nem találhatnak rájuk a király német lovagjai. Itt nő fel együtt Vazul fia, Levente Hajnallal, a hasonló sorsú árvával, életük örökre összefonódik. Levente zarándokútra távozása sem tántorítja el szerelmétől, és minden döntésben őszinte, hű társa marad. A fiú visszatérte után a lázadásban is mellette harcol.

Levente felnőttéérése, majd apjának szellemével való találkozása egy hosszú zarándokúton történik meg, melyre Torda a harc, Zerind pedig a béke szellemében készíti fel. Ereje teljében és feladatához felnőve csatlakozik Vatahoz a lázadásakor.

1038-ban I. István meghal, a trónt Orseolo Péterre, húga félig olasz fiára hagyja, aki Istvánnál talált menedéket, miután Velencéből elüldözték. Esküt tesz királyi pártfogójának, hogy bármi áron végigviszi az isteni tervet. A Magyar Királyság csakis Rómához lehet hű, a régi magyarság gyökereit mind kiirtja, s a kijelölt úton vezeti tovább a megtört népet. Vazul megvakíttatásával és fiainak száműzésével világossá válik, hogy István döntései nem a magyarságnak fognak kedvezni.

Ekkor az egykor Koppányt is támogató Torda visszatér a lázadók élére, hogy ismét tüzet szítson az Ősvallásban hívők szívében. Zerinddel a békéről folytatott vitáik alatt mennydörögve borul be az ég. Mikor az egész ország egy emberként áll fel s indul eltaposni a cinikus zsarnokot, élükre áll az egyik megmaradt nagyúr, Vata. Céljuk csak egy: ha ide vezet az új hit, akkor végezni kell vele. Útjukat égő templomok és felkoncolt papok jelzik, a magyar katonák eléjük sietnek, hűséget fogadnak, Vazul három fia pedig végre hazatérhet. Vazul bátor harcostársaként úgy érzi, vezekelnie kell azért, mert nem tudta barátját megvédeni. Hosszú vándorút után csatlakozik a lázadókhöz, és nagy segítségükre van a táltosok mellett a Vazulfiak felkészítésében, mind pedig Vata mellett a végső lázadásban. Fiatalnak tűnő, békés táltos,

de legbelül afféle kortalan, senki se tudja róla hány éves, a fiatalság gyökerét fogyasztja. Ő neveli fel Vazul elmenekült árváit és Hajnalt is. Amíg Torda a harcos utat hirdeti, addig Zerind próbál békés utat találni a sok vérontás után, ő a szellemi örökséget képviseli.

Vazul a történelemben

Vazulról ma már aligha lehet hiteles képet adni, hiszen egy közel 1000 évvel ezelőtti történetről van szó, amiről igen kevés adat áll rendelkezésre. Vazul, Géza fejedelem öccsének, Mihály (pogány nevén: Béla) hercegnek volt a fia. Egyesek pogánynak, mások bizánci kereszténynek tartják - a neve alapján, amelyet a jeles keleti egyházatyja, Nagy Szent Vazul (330-379) Caesarea püspöke után kaphatott. A herceget pogánynak tartók úgy érvelnek, hogy neve nem a görög Vazul, hanem az ősmagyar Vászoly névből van. Akárhogy is, az azonban tény, hogy már az apja, Mihály herceg is megkeresztelkedett, mégpedig bátyjával, Gézával egyszerre, 972-ben, a latin szertartás szerint, Sankt Gallen-i Brúnó, a Géza hívására Esztergomba küldött missziós püspök által. Érdekes, hogy miközben Gézát mai napig is pogány nevének emlegetjük, pedig a kereszttségben az István nevet kapta, addig Mihálynak a pogány neve a bizonytalan, de a kor több jeles kutatója szerint eredeti neve Béla volt. A megkeresztelkedett testvérpár új nevei: István (Sztefanosz = Korona, illetve Mihály, a mennyei seregek lángoló kardot viselő vezére) arra utal, hogy Mihálynak Géza mellett hadvezéri szerep jutott, legalábbis ez volt neki szánva. Györffy György szerint Mihály felesége a bolgár Sámuel cár családjából való hercegnő volt. Két gyermekük névadása is erre utal: Vazul (Vaszilij) és László (Vladiszláv). Mihálynak tehát mindkét fia keresztény nevet viselt. Nincs arra vonatkozó adat, hogy Géza és öccse között ellentét lett volna. Györffy György szerint Mihály valószínűleg támogatta Géza politikáját, még a Géza Bizánc-ellenes politikájába illeszkedő bolgár házassága is erre utal.

Vazul herceget a krónikák egy része nemcsak pogánysággal, hanem kicsapongó életmóddal is vádolta. Az adatok szűkössége és egymásnak ellentmondó volta miatt azonban Vazul jellemét, személyiségét aligha rajzolhatjuk meg. Mind Kézai Simon, mind Kálti Márk krónikája szerint Imre herceg halála után István unokatestvére, Vazul, Nyitra várában őrizetbe/börtönbe került, mert István király nem tartotta méltó és alkalmas örökösnek. Nem lehetetlen azonban, hogy a nyitrai fogságával Vazul tulajdonképpen időt kapott arra, hogy meggyőző jelét adja, hogy hatalomra kerülése esetén hajlandó/képes lenne-e István műve folytatására. Néhány év elteltével azonban, még a király halála előtt megvakították, hogy az uralkodásra alkalmatlanná váljon. Abban már eltérőek a vélemények, hogy vajon ez maga István, avagy - a király betegségét kihasználva - környezete valamely tagjának a parancsára történt. Györffy György és Kristó Gyula szerint a megvakítás mögött egy István elleni összeesküvés/merénylet leleplezése állt, amelynek a trónöröklésben mellőzött Vazul volt a vezetője. Mindez röviddel Imre halála után, 1031-1032 körül történhetett, tekintettel arra, hogy Vazul fiai 1032-ben már Csehországban voltak.

Vazul félreállítását biztosította István újonnan kijelölt örököse Orseoló Péter majdani uralmát. Benne a későbbi, az Árpád-ház Vazul-ágából származó királyok uralma alatt írt krónikák csak egy idegent, egy olaszt láttatnak, holott ő – unokatestvérehez, Szent Imréhez hasonlóan - szintén Géza fejedelem unokája – noha „csak” anyai ágon – lévén hogy, édesanyja Géza leánya, István testvére volt. Péter 16 éves korában, 1026-ban került anyai nagybátyja királyi udvarába. István és Péter szoros kapcsolatára érdekes – noha téves – adatot hoz a *Tárik-i Üngürüs*, amely Pétert István fiának mondja. Ez a mű egy török nyelven fennmaradt középkori magyar krónikán alapul, amelyet Mahmúd Terdzsüman, Szulejmán szultán tolmácsa, egy 1543-ban Székesfehérváron zsákmányolt latin nyelvű kódexből fordított. A latin eredeti sajnos elveszett,

csak ez a török fordítás/átirat maradt fenn. Az azonban tény, hogy Orseoló Péter, az Árpád-ház Géza-ágából, az utolsó uralkodásra alkalmas férfi volt, akinek István akaratából folytatnia kellett volna a keresztény Magyar Királyság megszilárdításának a művét. Az elkövetkezendő nyolc év trónharcaiban ez a Géza-unoka, Péter alulmaradt a Vata-féle pogánylázadás oldalvívén visszatérő Vazul fiaival szemben. Péter sorsa Zámolyon teljesedett be, ahol, miután elfogták, ugyanúgy megvakították, mint annak idején Vazult, amibe aztán, hasonló módon hamarosan bele is halt 1046-ban – Fehérváron, ahová fogolyként vitték. Akár bűnös volt, akár nem Vazul megvakításában, a „szemet szemért” elv szerinti büntetés a Vata-féle lázadás káoszában őt sújtotta. Testét az általa építtetett pécsi székesegyházban temették el.

Péter elhibázott politikájával egyébként nemcsak a pogányságra hajlók, de István egykori udvarának legjelesebb tagjai is elégedetlenek voltak, élükön az özvegy Gizella királynéval, akit Péter gyakorlatilag házi őrizetben tartott a veszprémi várban. Az ellenzékhez számítják Szent Gellért csanádi püspököt is, aki hazahívta Vazul fiait, hogy vegyék kézbe az anarchiába süllyedő ország irányítását.

A Vazul-fiak, Levente, András és Béla ugyanis a rockopera állításával ellentétben, nem a lázadó pogányok között nőttek fel. Ők 1010 és 1016 között születtek, menekülésük idején tehát már nem gyerekek. Ráadásul nem a pogány magyarokhoz, hanem keresztény uralkodókhoz menekültek. Előbb a cseh, majd a lengyel fejedelmi udvar vendégei voltak. Béla herceg itt is maradt, itt nősült meg, és egy híres párviadalával itt nyerte el a „Bajnok” előnevet. Levente és András viszont tovább mentek Kijevbe. András itt nősült meg. Leventét és Andrást innét hívta haza Gellért püspök. A hazatérő hercegek a Vata-lázadást is kihasználva győzték le Péter királyt. Így került 1046-ban András fejére a korona.

1046-ban tehát az Árpád-ház Vazul-ága felülkerekedett Géza ágán, amely Péterrel kihalt. „A múltat mindig a győztesek írják” – halljuk a rockopera *Engedj el* című számában. István és Vazul konfliktusáról tehát az első ítéletet és értékelést a győztes jogán, maga Vazul vére, vagyis a Vazul-ágából származó királyok mondhatták ki, hiszen Vazul fiai I. András (1046) majd I. Béla (1060) kerültek a trónra. Utánuk pedig Vazul fia Béla leszármazottai uralkodtak egészen 1301-ig, az Árpád-ház kihalásáig. Három királyt kell kiemelnünk, akik noha a hatalom birtokában rehabilitálhatták volna Vazult, nem ezt tették, hanem István szellemi öröksége mellett tették le a voksukat. I. András, akinek a középkori krónikások a „Katolikus” melléknevet adták, noha a Vata féle pogánylázadást is kihasználva jutott hatalomra 1046-ban, mégis, amint tehetette leverte ezt a lázadást és visszaállította a Szent István törvényei szerinti rendet. Testvére, I. Béla idejében volt az utolsó pogánylázadás, amelynek Székesfehérvárt körülvevő tömegeit a király katonasággal kergette szét (1060). András és Béla választására pedig Béla fia, Szent László tette fel a pontot István király, pápai engedéllyel végbevitt, szentté avatásával (1083). A szentté avatás latin neve - kanonizáció - amelynek eredeti jelentése: *norma, szabály, példa, minta felállítása*. Ezáltal a Vazul-unoka László, István királyt, nemcsak mint a királyság megalapítóját és első törvényhozóját, hanem mint megfellebbezhetetlen szellemi tekintélyt állítja népe elé, minden későbbi nemzedék számára.

Érdekes megfigyelnünk az uralkodó dinasztia névadási szokásait. Úgy tűnik nem idegenkedtek a még pogány őseikre emlékező nevek használatától: volt két kései Almos herceg (I. Géza illetve II. Béla fiai), egy Árpád herceg (II. Géza fia), illetve amint itt láthatjuk, a Géza nevet is két későbbi király viselte. A leggyakrabban adott név az István, amelyet még négy későbbi Vazul-ágbeli király viselt, miközben a dinasztia egyetlen férfi tagja sem kapta többé a Vazul nevet, akkor sem, ha ez önmagában egy nagy ókori szentre utaló keresztény név. Noha Vazul - valószínűleg alkalmatlansága miatt - áldozatul esett, utódai nem az ő vérenek megbosszulását

választották, sőt még nevének emlékét sem tartották fenn, hanem megértve a dilemma súlyát, Szent István vonalát követték. Így furcsa módon a bennük folytatódó Vazul vére lett a középkori Magyar Királyság szent istváni alapokon való megszilárdítója. Vazul-ágbeli királyaink Szent Istvánban saját szellemi őseit látták, nem pedig vérszerinti őseit gyilkosaként tekintettek rá.

Fontos ezt látni, mert erre a belátásra és döntésre alapult az egész magyar államberendezkedés mindaddig, amíg a II. világháború után a kommunisták ki nem kényszerítették az államforma megváltoztatását, a királyság eltörlését. Megjegyzem, hogy ez ellen - végső kompromisszumként népszavazást kérve - egyedül Mindszenty József bíboros mert tiltakozni Tildy Zoltán miniszterelnöknél: *„Úgy értesülök, hogy a nemzetgyűlés a közeljövőben napirendre szándékozik tűzni ... az ezeréves magyar királyság megszüntetésének tervét. ... A magyar primások több mint 900 éven át állandóan gyakorolt közjogi tisztéből folyóan óvást emelek eme tervek ellen.”*

A rockopera és a történelem

A Vazul véréből származó királyaink ítéletét tehát láttuk. Most azonban lássuk a *Vazul vére* rockopera állásfoglalását. A művet hallgatva, itt egy másfajta nosztalgiával találkozunk. Hogy a szerzők hova teszik le a voksukat a konfliktusban, az már a főszerepeket nézve érezhető: *„István a Megszállott”*, vele szemben *„Vazul az Őrző”*. Az ítélet és állásfoglalás kezdettől egyértelmű - nyoma sincs az *István a király* komplex megközelítésének: pozitív színben kizárólag a pogányság képviselői látszanak. Az *Intro* megadja az érzelmi alaphangot:

*„Amikor sötétbe borul az ég, mikor a tél egyre hosszabb,
Nem tudod bírod-e még? Lehet még ennél rosszabb?”*

*„Mikor István öreg és beteg, fia Imre herceg halott s közeli rokonait mind kivégeztette.
Van egy, ki folytatná életművét,
a magyarság tűzzel-vassal térdre kényszerítését a kereszt előtt,
ő Orseolo Péter, ki szívéből gyűlöl mindent, mi magyar.”*

Vajon igaz az, hogy István közeli rokonait mind kivégeztette? Három rokonokkal kapcsolatos konfliktusát ismerjük: Koppány, Gyula és Vazul esetét. Nézzük a rokonsági fokokat. István - Géza fia, Taksony unokája, Solt/Zolta dédunokája, Árpád ükunokája. Koppány – Tar Zerind fia, Tevel unokája, Tarhos dédunokája, Árpád ükunokája. István és Koppány tehát Árpádtól származó ükunokatestvérek. Gyula erdélyi vezér, Sarolt fejedelemasszony testvére, Géza sógora, Szent István nagybátyja volt. Vazul pedig Géza öccsének, Mihálynak a fiaként István unokatestvére.

A szövegkönyv szerint Péter így biztatja az öreg Istvánt:

*„Más nem maradt már láb alatt
Mint Koppányt, Gyulát, s százakat
Öld meg Vazult, árthat, míg él”*

István, pedig, akit „fojtogatva nyel el az éj”, így tekint vissza:

*„Feláldoztam barátot, testvért
Mindent, mit kért, én érte téptem szét”*

A valóságban azonban Koppány, amint láttuk István ellen csatában esett el, 997-ben. Testét halála után négyelték fel elrettentésül, a sztyeppékről hozott bolgár-török szokás szerint – hogy, aki még mindig csak ezt a nyelvet beszéli, az is megértse -, ugyanis ez az ősi íratlan törvények szerint ez az égbekiáltó bűnök büntetése volt. A cél a további lázadások megelőzése és nem a rokonság kiirtása volt. Koppány Gyulafehérvárra küldött testrésze valóban meg is tette a hatását. Az Istvánnal szembenálló Gyula ugyanis Erdélyben független tartományúri hatalmat gyakorolt, mígnem István 1003-ban hadat küldött ellene. Gyula ekkor nem tanúsított fegyveres ellenállást, így területét a király harc nélkül a saját hatalma alá vonta, őt magát foglyul ejtette. Nem sokáig volt fogoly, mert Merseburgi Thietmar krónikája szerint Vitéz Boleszló lengyel fejedelemhez szökött, ahová István utána küldte a feleségét: „*Feleségét nem tudta kiszabadítani a fogságból és így még ellenséges unokaöccse kezéből, mint önkéntes ajándékot kellett megkapnia. Soha sem hallottam, hogy bárki más ilyen kíméletesen bánt volna a legyőzöttekkel.*” Gyula két fia, Bolya és Bonyha, nem követte szüleit a száműzetésbe, hanem a Dunántúlon kaptak a királytól új birtokot. A felkelést kezdeményező Koppány tehát harcban esett el; Gyula és a családja gyakorlatilag kegyelmet kapott; a sorban a harmadik pedig Vazul, akinek a sorsa fogság, majd az István halála körüli zűrzavarban tisztázatlan helyről jövő parancs szerint a megvakítás. Összességében, azt állítani, hogy István összes közeli rokonát kivégeztette, egyszerű hamisítás.

Vajon István életművének lényege a magyarság tűzzel-vassal való térdre kényszerítése a kereszt előtt? Koppány és Gyula (valamint a nem rokon Ajtony) esete sokkal inkább politikai-hatalmi kérdésnek látszik. Kristó Gyula *Az Árpádok* című könyve felvet egy negyedik – végül békésen megoldott hasonló jellegű konfliktust, a kabar törzs pacifikálását, amelynek vezetője Aba Sámuel 1009 körüli megkeresztelkedése és a törzsfői hatalomról való lemondása fejében feleségül kapta István húgát és a későbbi nádori méltóságnak megfelelő rangban a királyi udvar belső körébe került. Az egységes Magyarország megteremtése nem lett volna lehetséges, ha továbbra is, független kiskirályok tartományaiból áll a magyarság területe. Károly Róbert később ugyanezt tette, amikor az Árpádok kihalása utáni tartományúri anarchiát felszámolva egységes államot hozott létre. Politikája nélkül Nagy Lajos birodalma sem jöhetett volna létre. Nagy Lajos uralkodása végén pedig már megkezdődtek az Oszmán Birodalommal szembeni harcaink, amelynek első 150 évét sikerrel vívtuk meg. Ilyen hatalmas ellenfél egy széttagolt országot nyilván sokkal hamarabb nyelt volna el.

Vazul sorsa borzasztó. István azonban nem volt kegyetlen uralkodó sem a középkor, de még a XX. századi történelem mérlegén sem. István nem alkalmazott kollektív büntetést ellenfelei családtagjai és korábbi hívei ellen. Szigorú keresztény lelkiismerete a Szentíráshoz igazodott: „*Aki vétkezett, az hal meg, a fiú nem viseli apja vétkét, és az apa nem viseli fia vétkét*” (Ezekiel 18,20). Ezt a bibliai elvet emeli a magyar jogba Szent István II. törvénykönyve 2§: „*De ha valaki a király halálára vagy országárulásra szőtt tanácskozás miatt törvényesen elmarasztaltatik, ő maga főbenjáró ítélet alá essék, javai pedig maradjanak meg ártatlan fiainak, s ezeknek ne essék bántódása.*” Amint fentebb már láttuk Vazul valószínű bűne egy István elleni merénylet megrendelése volt (Györffy György szerint). Ezért Vazult ítélet sújtotta, a fiait azonban nem. Kézai Simon Krónikája (1283) szerint András, Béla és Levente a súlyos beteg király személyes tanácsára menekülnek külföldre. Láttuk, hogyan bánt az erdélyi Gyula családjával (1003): a szökött vezér után küldte a feleségét, fiainak pedig új birtokot adott. Györffy György említi a *Szent István Törvényei* című könyv kisértőtanulmányában, hogy a legyőzött és csatában elesett Ajtony kiskorú fiai is kegyelemben részesültek (1028) és megtarthatták apjuk szállásbirtokait. Vessük ezt össze későbbi királyaink fellépésével: a Könyves Kálmán ellen harmadszor is fellázadó Álmos herceget érő büntetés a kisfiát is

megvakítással sújtja (1115). A végül mégis királlyá lett Vak Béla felesége az aradi országgyűlésen (1131) 68 nemest koncoltat fel, akiket bűnösnek tartottak a király egykori megvakításában, sőt a büntetés családjaikat is elérte. De felemlíthetnénk a Károly Róbert elleni Zách Felicián féle merényletet (1330), amely a merénylő egész családja kiirtásával végződött. És ez még mind semmi a kollektív büntetések tömegeihez, amelyet akár a felvilágosult francia forradalom, vagy a XX. századi jobb- és baloldali diktatúrák vittek véghez.

A rockopera szövege szerint azonban az „Áldozd fel! Árudd el! Égesd el!” jelszava vezérli Istvánt a régi magyarsággal szemben, Vazul bűne viszont csak az, hogy „*akarom, ami jár*”. A vád István ellen: „*Mit ér a vér, mi saját magát törli el a hatalomért?*”, „*Ha kivágod a fát, elszárad a lomb, a levél... Még tart a gyökér, de haldoklik a törzs, elvetél a virág.*” Vajon István kipusztította, eltörölte a saját népét? Nem inkább megmentette? A hunok, besenyők és kunok valaha nálunk erősebb népéből és nyelvéből semmi sem maradt. A középkori magyar nyelven lejegyzett Halotti beszéd sorai viszont, ha kis erőfeszítéssel is, de a XXI. század magyarjai számára is érthetők.

Mindszenty bíboros az elsők közé tartozott, akik felszólaltak a magyar újpogányság terjedése ellen. 1974. augusztus 20-án a bécsi Pázmáneumban elmondott beszédében emlékeztet arra, *hogy pogány rokonaink, akik hatalmasabbak voltak, kiterjedtebbek voltak, mint mi, elvesztek előttünk ugyanezen a földön. Attila a hunokkal és az avarok is csak 200 esztendő körül élték világukat itt. - A magyarságnak a nagyobb fele visszamaradt keleten és csak a kisebbik része jött ide és azok pogányságban elvesztek, a mongolok, tatárok által, hősiek ellenállásban, de odalettek, amikor Magyarország egymaga megmaradt a tatár-vész ellenére. Kétmillió magyarból odalett 1,1 millió, de mi mégis élünk!*

István irányvonala tehát a magyarság megmaradását tette lehetővé. De milyen élet volt ez? Vajon a szent istváni rendre épülő államkeretben élő középkori magyarság *kiszáradt faként, elvetélt virágként* vegetált volna, vagy - hogy a *Vazul vére* drasztikus képeit használjuk - ahol a sorsunk *örömből szégyen, vágy helyett bánat, tiszta szívből börtön, gyerekből állat?* Aligha. Magyarország Európa legstabilabb határokkal rendelkező, legalábbis középhatalma lett, amely nem csak erőt, hanem virágzó kultúrát is fel tudott mutatni. Még a *Madzsar Tárihi* – egy Magyarország történetét összefoglaló török mű (1740) is elismeri a magyar középkorról: „*királyaik nem maradtak tétlenségben, városok, várak és erődök építésével és az ország felvirágoztatásával foglalkoztak. Számos várost, várat alapítottak és építettek fel, s az országot virágzóvá és műveltté tették.*” (265-266. old.)

Mindezek alapján nevetséges és teljességgel lehetetlen, hogy István ezzel a küldetéssel hagyta volna Péterre a trónt:

*„a trón legyen a tiéd
egy erőd birodalom,
nem magyar, de keresztény
... küzdj az álmomért.”*

István víziója szerint azonban a magyar nem ellentéte a kereszténynek; nem *vagy-vagy* hanem *és - magyar és keresztény* az a keret, amelyben népe - meggyőződése szerint - nem csupán túlélhet, hanem tovább fejlődhet és bontakozhat.

A rockopera eszmei mondanivalója

Fentebb írtam, a művészien színezett történelem, ha nem is állja meg egészen a helyét az egzakt történettudomány mérlegén - eszmei síkon mégis eléri célját. Milyen eszmei célt akar hát elérni ez a művészien színezett történelem? Aki végighallgatta a rockoperát, annak nem kell sokat magyarázni. Van egy hatalomra törő sötét oldal és van egy ártatlan régi rend - mintha a Star Wars fekete-fehér világának a magyar múltba vetített fantázia változatát látnánk. A *Vazul vére* rockopera kettős üzenete; sommás ítéletének két alappillére, hogy a Katolikus Egyház az igaz magyarság ellensége, továbbá, hogy István az Egyház javára a magyarság legnagyobb árulója:

*„Latinul hazudik a kétszínű pap
egy békét hozó istent
de a mi vérünk táplálja,
holtakon át szűrja belénk szeretetét”*

*„Eladta vérét az áruló Vajk
Hátrahagyott mindent
Mit apáink, őseink bíztak reá
Felégette népünk örökét”*

„... ki az élő múltból máglyát gyújt”

*„Mennyiben váltod a lelkünk Júdás?
Mennyit ér ez a nép?*

...

*Kedvez az árfolyam Júdás?
Szerinted olcsó a magyar vér?”*

Más helyen ez áll: *„Az Isten szeretetét, tűzzel-vassal oltom belé”*. Mintha az Iszlám véleményét képviselő, török *Madzsar Tárihi* ítéletét hallanánk a népét keresztény hitre térítő a gonosz uralkodóról:

„Gejza ... tudatlanságban lévén, a római pápa biztatására és csábítására felvette a keresztény vallást. Elhatározta, hogy a keresztény országokhoz kíván tartozni ... meghalt és helyére Szent Istvánt nevezték ki madzsar királynak. Ő is felvette a kereszténységet. A római pápa ajándékkal és megtiszteltetésül egy drágakövekkel díszített koronát küldött neki. A madzsar nép ... ennek a két gonosz királynak az idejében, mindnyájan felvették a kereszténységet.”

Az Iszlám és az újpogányság képviselői tehát egyformán *a két gonosz* uralkodóként tekintenek Gézára és Istvánra. Valóban nem István, hanem Géza kezdte meg a tervszerű térítés művét, amikor 970 után kapcsolatba lépett I. Ottó császárral, akitől keresztény misszionáriusokat kért és kapott. Mivel Géza is az István nevet kapta a keresztségben és kettejük uralkodása összesen közel 70 évet tesz ki, nyilván az utókor szemében ez a korszak valamennyire egybeolvad. De hogyan is ment végbe ez a fordulat?

A magyarság keresztény hitre térésének folyamata

Vajon annyira idegen volt a magyarságtól az István által teljessé tett keresztény hitre térés? Ismertek sokkal korábbi régészeti leletek, pl. számos honfoglalás-kori magyar sírból előkerült keresztel díszített tarsolylemez, amelyek nyilván nem külföldön szerzett zsákmányból származnak, hanem tulajdonosuk hitét kifejező, valódi magyar alkotások. Hóman Bálint írja a *Magyar Történet* első kötetében (1935), hogy a magyarokkal rokon kultúrájú valamennyi íjlesztő lovas nép hitvilágának autentikus belső fejlődése az egyisten-hit fele tendált: „A IX-X. századi török népeket s az ő kultúrkörükbe tartozó magyarokat az ég urába, a mindenek fölött való teremtető istenbe vetett hitük érlelte meg a kinyilatkoztatott, egyistenhívő vallások befogadására.” (112. old.) „A kinyilatkoztatott egyistenhívő vallások iránt való hajlandóságot a magyarok magukkal hozták a Fekete-tenger vidékéről, ahol a török népek körében már a VII-VIII. században megindult s a IX. század vége óta feltartóztathatatlan ütemben haladt előre a keresztény, mohamedán és zsidó hitre való áttérés folyamata.” (164. old.) Ebből a körből a kazárok a zsidó hitet választották, a legtöbb török nép az iszlámot, a magyarok és a bolgárok a kereszténységet. Hóman szerint: „A magyar nép a X. század második felében már megérett a keresztény eszmék és a nyugati intézmények befogadására. Csak vezetőre volt szüksége, aki kora követelményeit felismerve, helyes útra terelje. Ez a vezér érkezett el Géza fejedelem személyében, akiben újra felcsillantak tanácsban és gondolkodásban bölcs, uralomratermett ősenek, honalapító Árpádnak kiváló tehetségei.” (166. old.) „A magyarok ... minden nagyobb megrázkódtatás nélkül tértek át a keresztény hitre, mert az megfelelt keletről hozott lelki diszpozíciójuknak.” (112. old.)

A kereszténység tehát ismert volt és nem állt távol a magyarság lelki világától. Szent Cirill 860-ban a kazár kagánhoz utaztában, a Krím-félsziget közelében találkozott a magyarokkal, akik előbb ugyan az életére törtek, de aztán szavát meghallgatva békében bocsátották útjára. Cirill öccse Szent Metód, 20 évvel később az Al-Duna mellékén találkozott egy magyar vezérrel (Dümmerth Dezső szerint nem lehetetlen, hogy magával Árpáddal), aki őt magához meghívta, tanítását meghallgatta és magát a szent imáiba ajánlotta. Fajszy nagyfejedelem idejében, 948-ban Bulcsú vezér és Tormás herceg (Árpád dédunokája, egyben a majdani Koppány nagybátyja) keresztelkedtek meg Bizáncban. 953-ban az erdélyi Gyula tette ugyanezt, hazatérve pedig magával hozott egy Hierotheosz nevű szerzetest, akit a konstantinápolyi pátriárka az utazás előtt a „türkök püspökévé” szentelt.

Györffy György szerint az augsburgi vereség (955) után Bulcsú vezér és Lél herceg – Árpád dédunokája - felakasztása valóságos lélektani sokkot idézett elő Magyarországon. Az ősmagyar hitvilág szerint ugyanis Bulcsú, Lél, Súr és társaik a túlvilágon a németek szolgái lettek. Mindez megrendítette a magyar nép hitét az ősi istenekben, hiszen a keresztények Istene győzelmet aratott felettük. Csodaszámba ment a városát védelmező augsburgi Szent Ulrik püspök, aki „magára véve a stólat, lóra ült, és sem pajzssal, sem páncéllal, sem sisakkal nem vértézve magát, miközben mindenfelől csapkodtak körülötte a nyilak és a kövek, érintetlenül és sértetlenül maradt.”

A nyugati kereszténységhez való csatlakozás mellett elsőként Géza apja, Taksony nagyfejedelem tette le a voksát, amikor az augsburgi vereség után néhány évvel, 962-ben felvette a kapcsolatot XII. János pápával, akitől latin rítusú katolikus térítő püspököt kért. A 970-es évektől nyugati és bizánci térítők egyaránt működtek az országban, akik azonban az 1054-es nagy egyházszakadás előtt egyaránt az akkor még egységes, egyetemes kereszténység képviselői voltak. Hóman Bálint szerint nincs rá adat, hogy a X. századi pogány magyarok

között keresztény térítő, a hitéért életét vesztette volna, ami a IX-X. századi szlávoknál mindennapos eset volt – Szent Adalbert is ezért menekült Prágából Géza fejedelem udvarába...

Az ősi hitvilágból a kereszténységbe való átlépés viszonylagos zökkenőmentessége még érthetőbbé válik, ha szemügyre vesszük a magyar ősvallás szerkezetét és ebben a szakrális - vagyis szent - fejedelem helyét. László Gyula *A honfoglaló magyar nép élete* (1944) című könyve szerint, az ősi hitvilágban legfelül a Teremtő Isten áll, aki a szakrális fejedelem őse. Ebben a hitben a Nap, illetve a vele azonosított Turul volt az Úr. Neki csak a fejedelem mutatható be áldozatot. Az égi hierarchiának ez alatt számos fokozata volt, amelynek legalsó rétege, a családi ősök tisztelete. A táltosok, sámánok, nézők, javasok, boszorkányok szellemi mozgástere az égi hierarchia köztes fokozataiig terjed, hatalmuk azonban nem ér el az Úrhoz; így ők az emberi társadalomban sem váltak döntő tényezővé. Ők csupán az egyén számára tudtak segítséget szerezni. A család ügyeiben a családfő, a nép ügyéért és jólétéért a fejedelem az egyetlen jogosult közbenjáró. Mivel az égi Isten felé a fejedelem képviselte népét, és vele csak ő juthatott régi hitünk szerint összeköttetésbe; továbbá, mivel a fejedelem korlátlan ura volt népének, a magyarság kereszténysége abban a pillanatban elvileg eldőlt, amikor - az ősmagyar hitvilág fogalmai szerinti - szent fejedelem, a később királlyá koronázott István, kereszténnyé lett.

A nemzet egészének kereszténnyé válását megkönnyítette az *inkulturáció* jelensége. Ez a keresztény misszióknak az egész történelem folyamán érvényesített gyakorlata, amely nem a misszionált kultúra eltörlését, hanem nemesítését, megszentelését célozza és minden olyan elemet, amit csak lehet, elfogad és befogad a keresztény fogalom- és kultúrkörbe. A folyamat kétirányú lehetett, nem csupán a misszionáriusok igyekezete, de a magyarság nyitottsága is kellett hozzá. Ősvallásunk fogalmaiból sok került át a magyar keresztény szóhasználatba. A legközismertebbek talán az *Isten*, *Úr* és a *Boldogasszony* szavaink. Ipolyi Arnold *Magyar Mythologia* (1854) című munkája számtalan nyelvi és néprajzi adatot sorol fel ennek bizonyítására. Hasonló módon foglalt állást László Gyula, a fentebb már említett, *A honfoglaló magyar nép élete* című könyvében, ahol hosszasan elemzi az ősvallás azon elemeit, amelyek megkönnyítették a keresztény fogalmak megértését. Őseink ezek segítségével a kereszténység fogalmait mintegy lefordították, összeegyeztették a maguk világgépével.

Szent Adalbert és körének jelentősége

Tovább könnyítette a magyarok megtérítésének ügyét az a lelkeség, ami a magyarok között működő nyugati misszionáriusok második hullámát jellemezte.

Kevésbé ismert tény, hogy az első döntés a nyugati kereszténység felvételéről nem István és még csak nem is Géza, hanem Géza apja, Taksony nagyfejedelem nevéhez fűződik. Ő röviddel az augsburgi csatavesztés után (esetleg annak következtében) vette át a fejedelmi hatalmat, majd 962-ben közvetlenül XII. János pápától (937–964) kért a magyarok számára missziós püspököt. Egy közvetlenül Róma alá rendelt püspök ugyanis független lett volna a német birodalmi egyházszervezettől. Ezt I. Ottó (912–973) német-római császár megghiúsította, mert a pápa által útnak indított Zacheus püspököt nem engedte magyar területre jutni. A tervbe vett misszió ezért egy évtizedet váratott magára.

972 nyarán Géza nagyfejedelem I. Ottó császártól kért misszionáriusokat. Ekkor egy a mainzi érsek alá rendelt missziós püspököt kapott, Sankt Gallen-i Brúnó személyében, akit további papok küldésével a passauai püspöknek kellett támogatnia. A passauai püspök Rómába küldött

jelentésében (974) beszámol arról, hogy alkalmas szerzeteseket és papokat küldött hazánkba, akiket előzetesen az angolokat megtérítő Szent Ágoston bencés apát békés módszerére tanított. Az említett Sankt Gallen-i Brúnó püspök keresztelte meg Gézát és Mihály öccsét. Ekkor még fennállt annak veszélye, hogy a kiépülő magyar egyház, egy a német birodalmi egyházszervezetbe betagolt, annak alárendelt részegyházként jöjjön létre. Géza azonban az országában működő püspököt nem volt hajlandó a szomszédos egyházfőktől függő viszonyba helyezni. Szimbolikus az is, hogy a keresztelés Géza esztergomi székhelyén történt, vagyis a fejedelem nem zárándokolt emiatt külföldi egyházi központba, ellentétben több más korábbi magyar vezérrel, akik Bizáncba utazva keresztelkedtek meg. A bajor misszió ügyét azonban 991 után több tényező is megnehezítette: fő támogatói, a mainzi érsek és a passauai püspök meghaltak, a magyar-bajor viszony pedig megromlott, miután Civakodó Henrik bajor herceg támadást indított a magyar gyepük ellen.

Ekkor bukkant fel Géza udvarában prágai Szent Adalbert (957-997), és ezután az ő köre vette át a magyarországi térítés művét. Adalbert a lotharingiai Gorze bencés apátságából kiindult szerzetesi reform követőikhez sorolható. Vele jött Adalbert korábbi tanuló társa, Radla (akit sokan azonosítanak a későbbi Asztrik pannonthalmi apát, majd kalocsai érsekkel – aki István követeként elhozta Rómából a pápától küldött koronát), valamint Adalbert több kiváló munkatársa és tanítványa is. Ezekből alapította meg Géza a Szent Márton hegyi (Pannonhalma) bencés apátságot (996), mint a magyar misszió egyik első hazai bázisát - ahol Szent István király szándéka szerint, mai napig *az ország fennmaradásáért (pro stabilitate regni)* imádkoznak. Ugyanehhez a reformlelkiséghez sorolható Querfurti Szent Brúnó más néven Bonifác (974-1009) a pogányok kinevezett érseke, aki a Maros vidékén a „fekete magyarok” között fogott térítő munkába – az ő helyét később Szent Gellért püspök (980-1046) vette át.

Adalbertnek nem voltak politikai céljai és alig törődött a hierarchia és a szervezet kérdéseivel. Nem akart mást, mint az evangéliumot hirdetni. Valószínűleg Adalbert szolgáltatta ki a kb 16-17 éves Istvánnak a bérmálás szentségét (nem pedig a keresztséget, ahogy bizonyos helyeken olvashatjuk) és nagy hatással volt az ifjú István lelki fejlődésére. Egyedülálló jelenség, hogy Adalbert nem csak István személyiségfejlődésére volt döntő hatással, hanem egy évtizeddel később a fiatal német-római császárral, III. Ottóval is hasonló kapcsolatba került és őrá is hasonló hatást gyakorolt. III. Ottó (980–1002) szintén kb 16 éves volt, amikor Adalbert Ravennában hosszú beszélgetéseket folytatott vele, arról, hogyan kell élnie a keresztény fejedelemnek. Nem csak lelkiségét, de politikai felfogását is befolyásolta, elfogadtatva vele, hogy a keleti szomszédok, a lengyelek és a magyarok politikailag és egyháziilag is önálló keretek közé kerüljenek. A császár legfőbb feladatának tekintette a szomszéd népek megtérítésének elősegítését, de mindezt hatalmi felhangok nélkül. III. Ottó példátlan jó kapcsolatban volt hasonló szellemiségű másik egykori tanítómesterével, II. Szilveszter pápával (938-1003), és a hatalmi rivalizálás legkisebb jele nélkül tartotta mindkettőt Rómában a székhelyét. Ez a páratlan együttállás; II. Szilveszter, III. Ottó és I. István lelki rokonsága tette lehetővé, hogy a magyar egyházszervezet (eltérően a cseh és a lengyel egyháztól) már megszületése pillanatában önálló érsekséget kapott, vagyis senki sem próbálta a német birodalmi egyház alárendeltségébe helyezni. Ugyanennek a konstellációnak a folyamánya, hogy a magyar uralkodó sohasem lett a német-római császár vazallusa – ellentétben a cseh és a lengyel fejedelmekkel. III. Ottó ezzel mintegy jóvátette nagyapja, I. Ottó keleti politikáját – nem vonta kétségbe István szuverén uralkodói jogát, és beleegyezett, hogy a létrejövő új magyar püspökségek ne Mainz, hanem Esztergom érseke alá tartozva, önálló érseki tartományt alkossanak.

A politikamentesség Adalbert és köre számára erőszakmentességet is jelentett és elvileg elleneztek a hitelesítő céllal vívott háborúkat. Mindezek miatt István három belháborúját – Koppány, Gyula és Ajtony ellen sokkal inkább országegyesítő, a központi királyi hatalmat megeremlítő politikája következményének kell tartanunk, mintsem a maradék pogányság tüzzel-vassal történő kiirtását célzó „keresztes háborúnak”.

A misszionáriusok módszerei

Török József *A tizenegyedik század magyar egyháztörténete* (2002) című könyve szerint, Nagy Károly császár idejéből, a VIII. századból számos írás és kézikönyv ismert, amelyek a pogány népek, például a szászok és az avarok megtérítésének módjával foglalkoznak. Az angol származású Alcuin (730-804) bencés szerzetes, aki a császárnak mintegy „kultuszminisztere” volt, tiltakozott a szászok erőszakos térítése ellen. Szent Ágoston püspöknek a keresztségre készülők oktatásáról (*De catechizandis rudibus*), 400 körül írt könyvére hivatkozva, részletesen felsorolja azokat a témákat, amelyeket a keresztséget megelőző hitoktatásnak tartalmaznia kell: „a lélek halhatatlansága, az örök élet, bűnök és jótettek, azok beszámítása a túlvilágon, hit a Szentháromságban, Jézus megtestesülése, szenvedése, feltámadása, mennybemenetele, az utolsó ítélet, a test feltámadása, örök kárhozat vagy üdvösség.” Ezek alapján a 800-as évek elején Salzburgban és Regensburgban is összeállítottak részletes kézikönyveket és hitoktatási sorozatokat. Az egyik ilyen teljes egészében fennmaradt kódex szerint a missziós papok a megkeresztelendőknél a nép nyelvén néhány nap alatt elmondták az ó- és újszövetségi üdvtörténetet a világ teremtésétől kezdve a Szentlélek eljövételéig és az Egyház születéséig. A bűnbeesésre adott isteni válasz, Jézus szenvedéstörténete és a megváltás részleteiben került bemutatásra. Ezután a Hitvallás részletes magyarázata és megtanítása következett, majd a keresztség szentségének ismertetése, aztán a többi szentség, a Tízparancsolat és a Miatyánk magyarázata következett. Ez után jöhetett maga a keresztesítés. Mivel ugyanezek a püspökségek, Salzburg és Regensburg vittek döntő szerepet a 150-évvvel későbbi magyar missziókban, okkal feltételezzük, hogy a magyarok között térítők ugyanezen minta szerint jártak el.

Ennyit a módszerekről. A nyelv pedig szükségszerűen a magyar né nyelv volt. Szent Gellért életrajza szerint, a hozzá csatlakozott tíz bencés szerzetes közül „*hét tudós és magyar nyelven ügyesen tolmácsoló férfiú, név szerint Albert, Fülöp, Henrik, Konrád, Krátó, Tászló és István... a mondott hét barát pedig a püspök előtt járt; mielőtt ő odaért, minden faluban hirdették az igét, keresztelték a népet.*” A püspök pedig „*egyik helyről a másikra ment, nem holmi hintón járt, hanem egyszerű szekéren. Ezen ülve olvasgatta könyveit, amelyeket a Szentlélek segítségével írogatott. Öltözetéül többnyire darócot vagy szőrös birkabőrt használt.*” Szent Gellért az egész liturgikus évet átfogó beszédgyűjteményt írt. A gyűjtemény a katolikus hit bemutatásával, vagyis a Hitvallás tételenkénti magyarázatával kezdődött, majd az egyházi év ünnepeinek sorrendjében haladt tovább. Szent Gellért beszédeit, aztán vagy tolmácsai közvetítették, de nem kizárt, hogy maga is megtanulta nyelvünket. Legendája szerint új hívei lelkesen hallgatták. „*Ugyancsak örvendett a püspök buzgóságukon. Lakomát rendelt, asztalához hívta őket, mind, együtt a gazdagokat, szegényeket, ott voltak valahányan.*”

Mintegy kétszáz évvel később, hasonló módon és hasonló eszközöket alkalmazva, már magyarok vezetnek térítő missziókat határainktól keleti, dél-keleti irányba. Ebben kulcsszerepet vitt a magyar domonkos rend. A célja a sztyeppei pogányok — kunok és az őshazában maradt magyarok — megtérítése lett. Julianus barát és társai is ezért keltek útra. Róbert esztergomi érsek, pápai legátusként, 1226/1227-ben létrehozta a kun püspökséget. Első püspöke a domonkos rend magyarországi rendfőnöke, Theodorik lett. A püspökség területe

Moldva déli része a Szeret folyóig és Havasalföld keleti része, az Olt folyóig volt. A fennmaradt forrásanyag hitelt érdemlően bizonyítja, hogy a dominikánus szerzeteseink is a célnak leginkább megfelelő eszközrendszert választottak: hely- és nyelvismerettel rendelkező rendtagokat küldtek a feladatok elvégzésére, és a legkorszerűbb műveltséggel és tudományos felkészültséggel rendelkező szerzeteseket állították vállalkozásuk élére. A tatárjárás alatt azonban ez a püspökség teljesen elpusztult, a kunok elhagyták, ezért feladatát veszítette.

A kunok körében végzett misszió későbbi becses emléke a ma Velencében őrzött *Codex Cumanicus* (Kun kódex) egy XIII. század végéről származó, de későbbi másolatban fennmaradt kódex, amely a Krimben a kunok között térítő ferences szerzetesek számára készült kézikönyv és nyelvkönyv volt. A *Codex Cumanicus* koronája hat költői mű: egy zsoltár és öt himnusz. Latinból fordították őket kun nyelvre, de némelyik vers sokkal több, mint fordítás: a latin himnuszok művészi átköltése. A VII. századból származó *Vexilla regis prodeunt* (Királyi zászló jár elől...) kezdetű himnusz kun fordítása szinte önálló remekműnek mondható. A latin eredetinek megfelelően a fordítás is nyolcszótagos négysorosokból áll, de nem alkalmazkodik a latin időmértékhez, hanem az ősi török szótagszámláló ritmust követi. Rímei tisztán csengenek, az ősi török irodalmi hagyományt idéző előrímei még fokozzák a költemény művészi hatását. Hasonló módon maradt fenn a *Mi Atyánk* imádság a kunok mára rég kihalt és feledésbe merült nyelvén: „*Atamiz kim kökte sen ...*”

Alcuin írásai és a *Codex Cumanicus* között több mint 500 év az időbeli távolság. A felsorolt számos korabeli irat egyértelműen tanúskodik amellett, hogy a térítők, noha a latin szertartású Katolikus Egyház hitét közvetítették, nagy gondot fordítottak a nép nyelvén végzett, mindenki által érthető igehirdetésre. Ez nem lehetett más a magyarok esetében sem.

Békés vagy erőszakos térítés?

A térítők mögött természetesen ott állt a fejedelmi majd királyi tekintély és hatalom. Ez pedig nem pusztán a királyi katonaságon alapult. Amint fentebb láttuk, a magyarok esetében az uralkodói tekintély jelentős komponense a szakrális fejedelem ősi eredetű spirituális tekintélye. Ennek erejét jól példázza, hogy még 200 évvel később is megeshetett, hogy Imre király egyedül és fegyvertelül mehetett lázadó András öccse táborába, és annak fegyveresei szeme láttára ejti foglyul Andrást, miközben senki sem mer kezét emelni rá... Másrészt, amint láthattuk, Alcuin, vagyis a VIII. század óta, számos esetben maguk a misszionáriusok tiltakoztak az esetleges fegyveres állami erőszak ellen. Láthattuk Szent Adalbert és köre elvi politikamentességét, amely nagyban hozzájárult a sikeres magyarországi térítéshez.

Vannak érdekes fordítási problémák, amelyek egyes középkori forrásokat egészen más megvilágításba helyeznek. Ilyen például az Anonymus által említett, kereszténnyé lenni nem akaró besenyő vezér, Tonuzoba élve eltemetése. A *Gesta Hungarorum* ezen mondatának gondos filológiai elemzése azonban tarthatatlanná tette azt az értelmezést, hogy a megkeresztelkedést elutasító magyarokat élve eltemették volna. A szöveg helyes értelmezése szerint *Tonuzoba élve eltemette magát a pogányságba, miután elutasította a kereszténységet*. Hasonló problémát vet fel Querfurti Brúnó avagy Bonifác, a Maros vidéki fekete magyarok között térítő missziós-érsek levele II. Henrik császárhoz. A „*többséget nagy bűnnel megvakítottak*” szövegrész ugyanis „*a bűn vakított el többséget*”-ként is olvasható, ami nyilván egészen mást jelent. Ráadásul a levél 1009-ben kelt. A Maros vidéke ekkoriban még Ajtony birodalma volt, akit Szent István hadvezére, Csanád csak 1028-ban győzött le és területe csak ezután lett a Magyar Királyság része.

Róma vagy Bizánc?

A nagy klasszikus, az *István a király* rockopera szöveggönyve szerint „*pogánynak tartanak, pedig Bizánc jelét magamra vettem*” – mondja Koppány. A bizánci rítusú kereszténység azonban nem volt eretnokség Géza és István Magyarországon. Ne feledjük, a nagy egyházzsakadás, 1054 előtt vagyunk. Szent István egyetlen külhoni háborúját II. Bazileiosz bizánci császár felkérésére, annak szövetségében vívta a bolgárok ellen. Bogyai Tamás *Stephanus rex* (1988) című könyvében amellel érvel, hogy István, a fia Imre herceg számára egy a bizánci császári családból származó hercegnőt kért feleségül. Ennek lehetett a következménye, hogy István király Veszprémben bizánci rítusú apácakolostort is alapított, a leendő királyné lelki támaszaként. A bizánci császárral közösen vívott hadjárat következményeként újra megnyílt a Szentföld fele vezető szárazföldi út, amelyen a korábbi századokban alig valaki merészkedett útra kelni. Most azonban lehetővé vált a biztonságos utazás mind a zarándokok, mind a kereskedők számára, miután a Közép-Dunánál a magyarok királya, a Balkánon és Kis-Ázsiában pedig a „rómaiak császára” gondoskodott a rendről. Szent István nem csak Rómában hozott létre zarándokházat, hanem Konstantinápolyban is alapított egy pompásan felszerelt templomot, Jeruzsálemben pedig egy kolostort.

Az *István a király* rockopera Koppányja így folytatja: – „*pogány itt mindenki, ki velem van és nem Istvánnal!*” Ez a mondat valószínűleg igen közel áll a konfliktus lényegéhez, hiszen nem csak a keresztény hit terjesztése, az Egyház megszervezése zajlott, hanem ezzel párhuzamosan a laza törzsi szervezet helyett, az egységes, központi királyi hatalom megteremtése is. Miközben a déli és keleti országrészek vezetői már korábbról és hosszabb idő óta Bizánc felé tájékozódtak, a nagyfejedelmi dinasztia Taksony és Géza óta Róma felé fordult. Nem a kereszténység felvétele volt tehát a kérdés és 1054-es egyházzsakadás előtt a *Róma vagy Bizánc* kérdésnek teológiai vonzata sem volt. Dümmerth Dezső értelmezése szerint az igazi kérdés az volt, hogy melyik orientációban valósítható meg egyszerre a hármas cél: a kereszténység felvétele, az ország függetlenségének megőrzése és a nagyfejedelmi dinasztianak az ország egész területén érvényesülő uralmának biztosítása. Taksony, Géza és István ebben a döntésben egyetlen folyamatos vonalat képviselve tette le a voksát Róma mellett.

Hogyan kell ezt ma felfognunk? Mi Géza és István politikai művének a lényege? A sötét oldal diktatúrát vezet be a Star Wars-ból ismert, ravasz Palpatine császár és a könyörtelen Darth Vader nagyúr módjára? Vagy inkább a történelem diktálta szükségszerűség volt a központi fejedelmi, majd királyi hatalom megteremtése, amely nélkül a magyarság széthullott, elveszett, megsemmisült volna az elkövetkezendő századok ellenséges támadásai közepette? István művének zsenialitása a két oldal - mint a test és lélek, úgy az állam- és az egyházzervezet olyan kombinált és egyidejű kiépítése, amely egy évezreden át tartó szilárd kereteket biztosított a magyarság számára. István mindent erre tett fel, uralkodása kezdetén ezért kellett legyőznie Koppányt. Éles szemű és eszű uralkodó volt. Nyilván nem alaptalanul érezte művét veszélyben Vazul herceg részéről. Vazul leszármazottai pedig, akik szintén éles szemű és éles eszű uralkodók voltak, a vér szavával szemben Istvánnak adtak igazat.

Folyamatosság István és elődei valamint utódai között

A keresztény térítés és a nyugati típusú államszervezés újdonsága mellett István és elődei - Géza, Árpád és Álmos – közötti folyamatosság kimutatása fontos bizonyítékát adja annak, hogy István és utódai nem „*felégette népünk örökét*”, hanem pont fordítva: „*az országot virágzóvá és műveltté tették*”. Ennek érdekes bizonyítékát adják Dümmerth Dezső könyvei: *Az Árpádok*

nyomában (1977), *Álmos az áldozat* (1986), *Titokzatos jelbeszéd* (1989). Ezekben többek között a pogány szakrális fejedelem és az Istenkegyelmiségi-eszme alapján álló keresztény uralkodó alakját veti össze. E kettőt szemléljük Álmos és István alakjában. Természetesen lényegi különbség van a Turul-monda alapján „égi származású” Álmos és a kegyelmi kiválasztottsága ellenére is „csak ember” István ember és világhépe között. *Az uralkodás karizmája* azonban mindkettőnél ugyanarra vonatkozik. Ennek lényege a nép, az ország, a birodalom megszervezése, annak állandó együtt tartása, kormányzása, megvédése és újabb hódítások végrehajtása volt. Egy olyan rend létrehozása és fenntartása, amely mentes az idegen hatalmi befolyástól, vagyis a meghódolástól, a szolgaságtól. Ebben az értelemben István - ugyan a megváltozott viszonyokat és a felismert igazságot szem előtt tartva -, de uralkodóként ugyanazt tette, amit Álmos, Árpád és Géza: együtt tartotta, kormányozta és minden idegen politikai hatalomtól megvédte népét. István, követve a felismert igazságot, továbblépett a hitben, de ugyanazt az uralkodói karizmat hordozta, mint elődei. Ebben az értelemben sem beszélhetünk közte és elődei között egy olyan politikai törésvonalról, ami miatt bárki is egy Júdás-szerű, árulói szerepet tulajdoníthatna neki. A keresztény hit felvételével István ugyanis nem szolgáltatva ki népét semmilyen idegen hatalomnak, hogy országa *nem magyar, de keresztény* lehessen. Ennek bizonyítéka egyrészt a hódító céllal támadó II. Konrád német-római császár feletti győzelme 1030-ban. A Német-Római Birodalom uralkodói 1024-ig a szász Liudolf dinasztiából kerültek ki. István felesége, Gizella is ebből a családból származott, a kapcsolat velük jó volt. A dinasztia kihalása után azonban, a száli frank ház uralomra kerülésével a korábbi jó viszony megromlott. Az új császár II. Konrád nagyhatalmi elképzelései miatt megtámadta Magyarországot, annak hűbéri hódoltatása céljából. István király azonban a támadást visszaverte, sőt Bécsnél be is kerítette és megadásra kényszerítette a császár seregét. Kristó Gyula szerint ebben a küzdelemben Imre herceg, mint magyar hadvezér szerepelhetett. A békekötés (1031) eredményeként Konrádnak a Lajta–Fischa közét, valamint a Morva folyó egy kisebb területsávját is át kellett engednie a magyar királynak. A másik bizonyíték, hogy István művében nemcsak a magyar válik kereszténnyé, hanem betelepült idegen is magyarrá lesz. A király német származású lovagai nemcsak Koppánnal szemben, hanem Konrád császárral szemben is harcoltak. Nem egy közülük későbbi jeles magyar családok őse lett, mint például Hermann, akitől a Lackfi család eredt, vagy Hont (Hunt) és testvére Pázmán (Patzmann), akiktől többek között a Batthyány, Pázmány és Forgách családok származtak, továbbá Vecelin, a Ják nemzetség és Tibold, a Babocsai nemzetség őse.

A Turul nemzetség nevét és címerét Géza, Szent István és nyomában az Árpád ház Vazul-ágából származó királyaink változtatták meg. A nemzetség neve lassacskán a „Szent királyok nemzetsége” lett, címere Szent István apostoli kettős keresztje. István, Imre és László nem csupán népükért élő, hanem népükért önmagukat áldozatul felajánló vezetők voltak. Dümmerth Dezső már idézett *A titokzatos jelbeszéd* című könyve részletesen fejti ki lelkiességüket, amely kétségtelenül a keresztény misztika és életszentség magas fokát érte el. Ugyanakkor az önmagát a népért felajánló uralkodók alakjában folytonosságot mutat ki köztük és még pogány ősük, a népért önmagát áldozatul adó Álmos között. A földöntúli iránti feltűnő érzékenység a dinasztia legkiválóbbjaiban, mind a pogány mind a keresztény korszakban egyaránt jelen volt. A dinasztia és az egész magyarság kereszténnyé válásának folyamatában tehát egyaránt kimutatható a megtérés minőségi ugrása ugyanakkor az ősök értékeinek továbbélő folytonossága.

A régi és az új, a változás mellett egyfajta folyamatosság egyik érdekes emléke az István utáni káoszról az istváni rendet helyreállító I. András két mellékneve. A krónikák szerint ugyanis mind a „Fehér” mind a „Katolikus” jelzővel illették. Itt a „Fehér” az ősmagyar uralkodói szimbólum, a dinasztia régi, kereszténység előtti hagyományára utal, míg a „Katolikus”

értelemszerűen az újat, az István vonalát felvállaló uralkodót jelzi. A dinasztia ősi hagyománya szerinti uralkodói karizma a nemzet függetlenségének megvédésére kötelezi az uralkodót. András ennek a kihívásnak is megfelelt az országra törő német császár legyőzésével. A tihanyi alapítólevél kezdő sorai szerint ő „*Andreas Dei annuente clementia Pannoniorum invictus rex*” – „*András, Isten jóvágagyó kegyelméből a pannóniaiak győzhetetlen királya*”. A német császár ugyanis Nagy Károly egykori pannóniai hódítására hivatkozva tartott igényt Magyarországra. A tihanyi alapítólevél tehát a császár feletti győzelmét és szuverén uralkodói hatalmát egyaránt hangsúlyozza. András tehát „Katolikus” mint István és „Fehér” vagyis szuverén uralkodó, aki megvédte országát III. (melléknevén Fekete) Henrik német császár seregétől (1051, 1052), ugyanúgy, mint korábban István II. Konrád ellenében.

Vazul legfiatalabb fia, I. Béla, aki nagyapjának, Mihálynak eredeti, keresztség előtti, ősmagyar nevét viseli - szintén István örökségét viszi tovább, nem csupán az utolsó pogányházadás leverésével, de pénzének feliratával is: „*Rex Bela – Sancta Maria*” – amellyel István lelkiségének sajátos, Mária-tisztelő színezetét is magáénak vallja.

A Vazul-ág szilárd keresztény állama

A Vazul-ágbeli királyaink stabilizálták István művét. Az eredmény már kétségtelen, mielőtt a Vazul-unoka Szent László fejére került volna a korona. László még csak herceg, unokatestvére, Salamon király idején, 1068-ban, amikor a kerlési vagy cserhalmi ütközetben legyőzi a kunokat (valójában a besenyőket). Mintha csak egykori önmagunkat látnánk: a kunok a sztyeppékről jöttek, ugyanazzal a pogány vallással, mint a régebbi magyarok, ugyanazzal a veszélyes, közelharcot kerülő, cselvető, körülkerítésre törekvő, távolról nyilazó harcmodorral. Velük szemben a kereszténnyé és nyugati lovagokká, a páros harcban edzett páncélosokká vált magyar sereg a korabeli szemtanúnak a Képes Krónikában megőrzött szavai szerint így vette fel a küzdelmet: „*Pénteken kora hajnalban felkeltek, az Oltáriszentség vételével mindannyian megerősítették magukat és rendezett sorokban a pogányok elleni összecsapásra indultak.*” A sereg tehát papot is vitt magával, tábori szentmisével kezdte a napot, aztán a kor modern nyugati lovagi stílusában, „rendezett sorokban” támadva győzedelmeskedett. László pedig egyéni párviadalban, szemtől-szemben küzdve győzi le a menekülő kun vezért.

László, a lovagkirály, egyúttal mély önismerettel és lelkiismerettel rendelkező uralkodó. Oderisius, Monte Cassino-i bencés apátnak 1091-ben ezt írja: „*bűnös vagyok, mert a földi méltóság teendőit nem lehet előmozdítani súlyos vétkek nélkül*”. Ez a kifinomult lelkiismeret még hatványozottabban volt jelen László bátyja és előde I. Géza (ur. 1074-1077) személyiségében. Géza, akit oklevele „*rex consecratus*” – „*felszentelt király*” titulussal illet, valósággal e lelkiismeret áldozata, hiszen szó szerint belebetegedett és belehalt a még gyermekként megkoronázott Salamonnal való konfliktus pszichés terhébe.

A keresztény hiten és kultúrán alapuló királyság további fejlődésből kiemelhetnénk III. Béla a kiterjedt latin írásbeliséget bevezető uralmát; fia II. András szentföldi kereszties hadjáratát, amellyel a kor európai nagypolitikájának részesévé teszi hazánkat; vagy IV. Béla mély hitét, aki a tatárok közeledtekor ezt írja: „*Mivel Teremtőnknek adományából és kegyelméből vagyunk, amik vagyunk, felajánljuk magunkat élő áldozatul a keresztény hit megvallásának és a római egyház tisztességének növeléséért*” (1239). Béla pedig nem csak beszélt, hiszen, ha csatát is vesztett kora legnagyobb haderejével, a mongolokkal szemben, mégis második honalapítóként állította helyre a keresztény Magyarországot. A XIII. század első felében, Magyarország már

nem csupán keresztény, hanem, amint fentebb már láttuk, a magyar domonkosok kiterjedt missziót folytatnak a kunok között a Kárpátoktól délre és keletre.

A rockopera politikai semlegességéről

Most térjünk vissza a rockoperára. A bevezetőben a szerzők a mű politikai semlegességét hangoztatják. Ez első látásra meglepő egy 1000 évvel ezelőtti történettel kapcsolatban. A politika az aktualitásokról, a jelenkor pártjairól, azok világnézeti és hatalmi harcairól szól. Vajon ebből a szempontból István műve még ma is politikai aktualitás? Úgy tűnik igen, akkor is, ha István katolikus királyságából a katolikus elem kizárólagossága már évszázadok óta a múlté, és akkor is, ha a királyság intézményét a szovjetek által megszállt hazánk parlamentje 1946. február 1-én (1946: I. tc.) a baloldali pártok követelésére eltörölte. Úgy látszik mindezek ellenére István műve annyira sarkalatos pontja a magyar történelemnek, kultúrának és lelkiségnek, hogy igenis aktuális még ma is. Nem a múlt homályában van, hanem aktívan hat a jelenben is, amelyhez ezért a különböző politikai oldalak kénytelenek ma is aktívan viszonyulni. A szóban forgó rockopera nézeteim szerint maga is egy konkrét szellemi irányzat kifejeződése, és mint ilyen, nyilvánvalóan nem semleges módon viszonyul választott témájához, hanem egyértelműen a politikai vetülettel is rendelkező magyar újpogányság szempontjait követve veti el István személyét és művét. Maga a hangneme is megvető: „*templomuk kriptá, imájuk átok*”, „*úgy terjed a bűz*”. Torda szavaival: István világa csak „*a hazugság vizén*” bolyongó „*vakhit és vaksötét*”, amely „*a látónak fáj*”. „*Ellenünk hozott törvénye*” ellen a táltos „*veszett kutyaként támadva*” ad „*új reményt*”. Az ösvallás képviselői a halálból is visszatérnek (reinkarnálódnak?): „*a Fényből mindig visszatérünk*”, hogy megmutassák az utat és a forrást, amely a hitüket szimbolizálja. És valóban, az elmúlt bő évszázadban egy igazi újpogány reneszánsz tanúi lehetünk, amelynek céljai szerint „*a vad vér oldja az álszent mázat, lassan lebontja a haldokló vázat*”. Amint az alábbiakban látni fogjuk, ez a szellemiség politikailag sem semleges, hanem előbb a liberális, később a szélsőjobb politikai irányzatokhoz köthető dimenziói mutathatók ki. Ezen irányzatok között nehéz közös pontot találni; radikális változataik azonban egyben megegyeznek - ez pedig az elsősorban az a keresztényellenesség, amelynek fő éle a Katolikus Egyházat veszi célba, de amely ugyanúgy szemben áll a teljes Szentíráshoz ragaszkodó protestáns hagyománnyal is:

*„Égjen, ami fáj, jöjjön, ami még nem volt.
Ha meg van írva rég, s ha itt az idő,
Kitárom az utolsó
Ajtót, ami megmaradt még,
Hogy lássam, mint Attila látta volna Rómát,
Ahogy porig ég.”*

A magyar újpogányság szellemi gyökerei

Amint a test és lélek egy - úgy egy az államszervezet és az egyházszerkezet István király művében. Ez az egység tulajdonképpen már a reformációval megbomlott. A protestánsok az 1606-os bécsi békében már közjogi státust kaptak, azonban a felekezeti megosztottság ellenére Magyarország keresztény ország maradt. A szent istváni eszmétől további távolodást jelentett, hogy a magyar nemesi, majd polgári elit fő viszonyulási pontja a XIX. században a liberális-szabadkőműves eszmeiség lett. Ebben a korban született a magyar romantika, amely előbb az irodalomban megteremtette a nosztalgiát a Szent István előtti pogány magyar világ felé. Az első

Turul szobrokat a szabadelvű Wekerle Sándor (1848-1921) kormánya állíttatta a XIX. század végén. Ez a tett a szimbólumok világában jelzi a szent istváni berendezkedéstől való elfordulás kezdetét. A Turul szimbolika csak később került a Trianon utáni frusztrációban megszületett szélsőjobboldali illetve fajvédő mozgalmak körébe. Ekkoriban erősödött fel a Géza és István kora óta érvényes nyugati orientációval szembenálló „turáni gondolat”, majd megjelent a német mintára a keresztény vallás őszösvetségi, vagyis zsidó gyökereinek kiiktatását és így egy „nemzeti kereszténység” létrehozását követelő szellemi mozgalom. Ennek ősmintája az un „német keresztény egyház” volt (ld. Michael Faulhaber: *Zsidóság, Kereszténység, Germánság*. München, 1933). Ehhez társul ma harmadik momentumként a *New Age* számos eleme, amelyeket a táltos-hit rekonstrukciójához önkényesen építenek be a rendszerbe. Ez röviden az az eszmetörténeti út, ami a mai magyar újpogánysághoz vezetett.

Ha következetesen végigvisszük a német mintájú „magyar kereszténység” eszméit, akkor egy megcsonkított Szentírással és legjobb esetben egy gnosztikus keresztény hittel kell beérnünk. Ez az áramlat értelemszerűen nemet mond a Katolikus Egyházra, de ugyanúgy szemben áll a teljes Szentírást valló protestáns hagyománnyal is. Ez a fajta „magyar kereszténység” nemet mond a Magyar Királyság megalapítója és megszilárdítója által mutatott útra. Mint már említettem, az emigrációban élő idős Mindszenty bíboros is felszólalt a magyar újpogányság feléledése ellen. A fentebb már idézett prédikációjában (1974.08.20.), így vázolja a problémát:

Az emigrációnak, a nagy kísértésnek az idején propaganda folyik, különösen az Újvilágban, Szent Istvánunknak az alakjával szemben. Hibáztatják azért, hogy a turáni és a szumír pogányságot elhagyta és a magyarok felvették éppen annak a Nyugatnak a kereszténységét, amely olyan nem szépen viselkedett az őt is védő keresztény magyarsággal szemben a tatár, a török időkben és a jelen harmadik keleti áramlattal, a bolsevizmussal szemben. - Szakított a régi dicsőséggel és most, íme, lám itt vagyunk a mi megaláztatásunknak a mélypontján.

Az újpogány tendenciákkal szemben Mindszenty is kiemeli, hogy a magyarság megtérésének elsősorban belső okai voltak, nem pedig a külső kényszer. Hivatkozik Szent István, Szent László, 55 további magyar szent, valamint történelmi nagyságaink: III. Béla, IV. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi János, Mátyás király, a két Zrínyi Miklós mély keresztény hitére. Mindszenty szerint a magyarkodók Koppány, Vata és Kun László követői, akik okosabbak akarnak lenni nemzetünk előbb felsorolt nagyjainál. A Szent István-ellenesek pogányságát Mindszenty egy sorba helyezi a kommunistákkal, a nácikkal és a nyilasokkal:

Nem gondolják ezek az emberek, hogy hiszen az első kommunizmus, aztán a hitlerizmus, a nyilasság és második kommunizmus épp oly pogány istentelenség, mint amit ők ma akarnak hirdetni és visszahozni?

A Turul szimbolika

Az újpogány reneszánsz egyik jeles szimbóluma a Turul madár visszatérése nemzeti jelképeink közé. A Turul eredetileg a hun-hagyományú uralkodói dinasztia, a Turul-nemzetség totemállata. A hozzá kapcsolódó mondát Álmos fogantatásáról Anonymus *Gesta Hungarorum* valamint a Kálti Márk székesfehérvári kanonok *Képes Krónikája* (1358) őrizte meg. Ha végignézi az ember a *Képes Krónika* miniatúráit, szembetűnő, hogy Attila, Álmos, Árpád és Taksony Turulos címeres pajzzsal, Géza, az átmenet embere jelvény nélkül, Szent István pedig már a kettős kereszt pajzzsal szerepel. Ettől kezdve a Turul többé nem fordul elő soha többé a magyar történelemben a XIX. századig. Még a jórészt kun módra élő, IV. László sátra felett

is a kettős kereszt címer látható. Kézai Simon *A magyarok viselt dolgai* című, 1283 körül írt krónikájában áll:

„Etele (Attila) király címere, amelyet pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított - magyarul turul a neve -, fején koronával. Ezt a címet a hunok egészen Géza fejedelem idejéig, amíg közösen kormányozták magukat, mindig magukkal hordták a hadban.”

Tehát a totemisztikus Turul-jelvényt megkeresztelkedése egyik következményeként már Géza elhagyta, Szent István pedig a helyére a kettős keresztet állította, hiszen többé nem „égi származásúnak”, nem „az ég fiának” tekintette magát, hanem „csak” embernek, Isten kegyelméből uralkodó királynak, akinek ezért alkalmasabb jelvény az apostoli kettős kereszt, amely kifejezi az első magyar király pápától kapott egyházszervező apostoli voltát. A Turul ezután nem is szerepelt többé sem a magyar királyok, sem pedig a magyar állam jelképei között, egészen a XIX. századig. A Turul visszatérése romantikus irodalomunkban kezdődött, először Vörösmarty Mihály *Eger* című művében (1827). Ebben az Eger 1552-es ostromáról szóló műben Vörösmarty csupán felújítja a turul szót, amely itt még nem a magyarság szimbóluma, hanem a vitézségé, amely a saját lányát tiszteletreméltó módon védelmezve küzdő agg török harcosnak is kijár:

*Agg Ulemán ví még s vittában az éltes atyának
Látni megifjúdott erejét, amint az időnek
Melye fölött lebeg és sugarát megereszti turulként.
Ő magas Ormándit s Bayt elfárasztja sebekkel
S lánya körül, mint örvény jár csattogva; de rájő
Zoltai és az apát szédítve megéri csapása.*

Egy másik jelenetben viszont a magyar hős, Zoltai küzd turulként, miközben a török Hanivárral vívja párharcát:

*Járt amaz és rését kémlelte halálos ütésnek.
Mint szállonga leső turulé a vadra serényen
Ahova ér, szeme nézését ott éri csapása.
Már Hanivár nem bírja fejét, nem bírja hatalmas
Karjait, élete, a kedves rövid álom, enyészik
S ellensége vasán háborgó vére setétel.*

Arany János *Keveháza* (1853) című versében a turul „hadintéző, baljós madár”, régi krónikáinknak megfelelően a hunok hadi jelvényeként tűnik fel:

*Mért vijjog a saskeselyű?
Mért szállong a turul s ölyű
Hadintéző, baljós madár,
Széles Dunának partinál?
Azér' vijjog a keselyű,
Azér' szállong turul s ölyű,
Mert holnap ilyenkor, halott,
Százvezrivel fog veszni ott.*

...

*Hej Béla, most, hej Kadosa
Kemény harc lesz ez a tusa!
Barna hajú szép hunfiak,
Mi haszna még a gyors nyilak!
Bár tőlük a nap elborul,
Tárnokvölgye bealkonyul:
Zászlótokon lecsüngve áll,
Nem repdes a turulmadár.*

...

*Harmadnap a hunok hada,
Mint új vihar, feltámad;
Harmadnapon kürtödbe fúsz
Torda fia hős Bendegúz!
Zászlóidat a keleti
Szellő vígan lebegteti,
Hogy a turul repdes belé –
Nyugot felé, nyugot felé!*

A Turul a magyarság szimbólumaként csak az 1896-os milleneumi ünnepek kapcsán jelenik meg, amikor az egyébként köztudottan szabadkőműves Wekerle Sándor kormánya hét nagy milleneumi-szobrot állíttatott, ezek közül a dévényi, munkácsi, zimonyi és brassói emlékművek az ország négy kapuját szimbolizálták. Mindegyik átnézett a határon, azaz az országból kifelé fordult. Ausztriával, Oroszországgal, Szerbiával és Romániával szembefordulva jelezték, hogy megvédik a magyar állam integritását. A hét emlékműből három: a nyitrai (4 darab is), a munkácsin és a zimonyin volt Turulszobor – mindez alig 25 évvel Trianon előtt.

Érdekes lenne a kor politikai küzdelmeinek tükrében áttekinteni az 1896-os milleneumi év szimbolikáját. Az 1880-as és 1890-es évek a *magyar kultúrharca*, az úgynevezett *egyházpolitikai küzdelmek* ideje, amikor a Katolikus Egyház Szent Istvánig visszamenő befolyását a kormányon lévő szabadelvű párt nagy küzdelmekben igyekszik felszámolni, amelyek eredményeként megvalósul az állam és egyház szétválasztása, lehetővé válik a polgári házasság és a válás, bevezetésre kerül a polgári anyaközezés. A küzdelem 1895-re a szabadelvűek teljes győzelmével végződik. Érdekes, hogy ekkor, a Szent Istvánnal összefonódott Egyház elleni küzdelem időszakában nyúlnak vissza az István által eltörölt Turul-szimbolikához. Ebben a történelmi kontextusban joggal beleláthatjuk a Turul visszatérésébe a szent istváni tradíciótól való elfordulás szimbólumát. Érdekes a szimbólum vándorútja: A Képes Krónika lapjain ezt a jelvényt utoljára Koppányon láttuk, a Milleneum idején a szabadkőműves-liberális politikusok elevenítik fel és teszik nemzeti jelképpé, Trianon után pedig jobboldali-nacionalista-irredenta tartalmat kap. Ne csodálkozzunk, hogy a szabadkőművesség és az ősvallás-romantika összeérhetett, hiszen az ősvallás-szimpátia a szabadkőművesség szinkretikus-ezoterikus vonalába minden erőltetés nélkül belefér.

„Legyek az új, az énekes Vazul...”

Érdekes módon - nem sokkal azután, hogy a Turul nemzeti szimbólummá lesz a szabadelvű kormányok által vívott egyházpolitikai küzdelmek, másnéven a magyar kultúrharca idején – hamarosan Vazul motívuma is megjelenik a kor legnagyobb magyar költője, Ady Endre híres versében.

Ady világképét nagy merészség lenne röviden összefoglalni. Mindenesetre gyökereiben harcos, szabadelvű kálvinista, aki polgári radikális, és egyfajta szocialisztikus eszmékhez közelítő irányba haladt. Beavatott szabadkőműves volt, a páholyba való felvétele előtt, egyik ajánlója így jellemezte: *„nagy eszmékért való küzdelemben reá, mint erős harcosra számíthatunk mindig.”* E nagy eszmék egyik fontos eleme az az antiklerikalizmus, amely egyenes folytatása az 1890-es évek kultúrharcának. Ady ennek jegyében vette fel a harcot a kor katolikus megújulásának vezéralakja Prohászka Ottokár ellen is: *„Hát nem méltóztatnak látni, hogy Ehrardok, Prohászka a jövő klerikalizmusának az előhírnökei? A klerikalizmus örök célja az emberiség nyűgökben tartása. A Németországban most fejlődő és dühöngő protestáns klerikalizmusé is ez. Nagyon természetes, hogy e nagy cél eszközeinek a haladó korral együtt folyton módosulnia kell. Mivel ma már sem kínzókamrákkal, sem a sötétség terjesztésével nem lehet eléggé boldogulni, az ecclesia militans gondolkozóbb emberei modern fegyverekkel kezdenek hadakozni. Íme – Prohászka példája mutatja – a modern fegyverek előtt még az antiklerikálisok is meghódnak...”*

Az új nagyváradi szabadkőműves székház felavatása kapcsán idéz Ady egy páholybeli tekintélyt a maguk célkitűzéseiről: *„A túlvilág meséje helyett megmutatják az emberiség isteni, csodás, állandó tökéletesedésének káprázatos útját, visszaadják önmagának, szabaddá s boldoggá akarják tenni az embert.”* Más helyen meg a következetlen megtorpanókat kritizálja: *„A nyáj – t. i. az európai társadalom – attól riadt meg, hogy milyen messze elcsatangolt. Kezdte a francia forradalommal, s vissza-visszahajkurászva mindig messzebb járt a régi akoltól. Ettől riadt meg szörnyűen. Azóta fél, remeg. Most hát búvik, ahova csak tud...”*

Prohászka Ottokár 1905-ben lett székesfehérvári püspök. Ugyanezen év karácsonyán jelent meg Ady Endre *Góg és Magóg fia vagyok én* című verse:

*Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat
S mégis megkérdem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?*

*Verecke híres útján jöttem én,
Fülemben még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknek új dalaival?*

*Fülemben forró ólmot öntsetek,
Legyek az új, az énekes Vazul,
Ne halljam az élet új dalait,
Tiporjatok reám durván, gazul.*

*De addig sírva, kínban, mit se várva
Mégiscsak száll új szárnyakon a dal
S ha elátkozsa százszor Pusztaszer,
Mégis győztes, mégis új és magyar.*

Ez az elementáris erejű vers programot hirdet, kihív, támad, küldetéstudatot, elszántságot hordoz. A beszélő önmagát mitizálja és ádáz harcában gigantikussá növekedik. Szimbolikus már a felütés is; Góg és Magóg ugyanis már az Ószövetségi Szentírásban (Ezékiel 38-39) az istenellenes pogányság jelképe, amely az Újszövetségben hasonló tartalommal ismétlődik meg:

„Amikor majd eltelik az ezer esztendő, eloldozzák börtönében a sátánt. Kijön, és elcsábítja a föld négy szegletén lakó nemzeteket, Gógot és Magógot, egybegyűjti őket a harcra; a számuk annyi, mint a tenger fövénye. Felvonulnak a föld minden táján, és bekerítik a szentek táborát és a szeretett várost. De tűz szállt le Istentől az égből, és megemésztette őket.”

(Jelenések könyve 20,7-9)

Az Ady vers látszólagos paradoxona az ősi és az új egyesítése; a keletről, Verecke felől jövő „ősmagyar dal” – és a nyugatról, Dévény felől érkező „új időknek új dalai” ötvöződnék az új Vazul énekében. De hogyan kapcsolódhat az ősi pogány hagyományokhoz a modernség, a „nyugatiság”? Vazul szerepeltetése elsőre nehezen értelmezhető: hogyan képviselheti a pogány lázadó az újat, amikor az a régi nevében lázadt az új hitként a nyugati kereszténységet választó István ellen? Adyt azonban nem István és Vazul történelmi szerepe érdekelte, hanem saját korának aktualitásai, amelyeket saját világnézete szemüvegén át szemlélt. Szerinte Magyarország mozdulatlanul válva megrekedt a fejlődésben, ennek ellenszere pedig a Szent István előtti hagyomány és a modern nyugatiasság, európaiság elegyítése. A Szent Istvánra hivatkozó állam és egyház elnyomónak megélt hatalmával szemben határozza meg magát, mint az ősmagyar, pogány felkelőkkel rokon az új Vazult, aki a modern kor progresszív lázadójaként a nyugati kapu, Dévény felől érkező „dönget kaput, falat” a Kárpátok alatt.

Láthattuk hát, hogy a történelmi Magyarország bukása előtti utolsó évtizedekben Szent István alakjával, eszméivel szemben - a politikai-ideológiai paletta bal oldala irányából - visszatér a Turul, és felbukkan az új Vazul. Ezek nyilván csak szimbólumok, amelyek egy eszmetörténeti fordulatot jeleznek. A kérdés azonban adja magát, hogy van-e összefüggés a kettő között, vagyis, hogy ez az uralkodó korszak hogyan viszonyul a trianoni országvesztéshez? Szent István ugyanis nem a Turulra bízta országát, hanem a Szűz Anyára. Tény, hogy a Turult felelevenítő generációt érte a trianoni katasztrófa - az 1918-as összeomláskor újra - harmadízben - a szekuláris, polgári államot megalapozó Wekerle Sándor a miniszterelnök...

A liberális nemzedékek kritikája

A három egymást követő katasztrófa – az I. világháború, az azt követő forradalmak, majd a trianoni béke után a Szekfű Gyula végzi el az ideológiai leszámolást a megelőző korszak liberális politikájával szemben, a *Három nemzedék* (1920, 1934) című könyvével. Ebben arra keresi a választ, hogy „*hogyan kerültünk be a bajba, és mi tulajdonképpen a bajunk*”; vagyis arra, hogy felkutassa a Trianonhoz vezető okokat. Széchenyi konzervatív, fontolva haladó programját tartja eszményinek és ebből kiindulva bírálja a Széchenyi utáni három liberális nemzedék hibáit, amely szerinte az országvesztéshez és a magyarság sorstragédiájához vezetett. Glatz Ferenc írt egy kiváló tanulmányt a könyv rendszerváltás utáni új kiadása elé. Szerinte Szekfű liberalizmus-kritikája részben ma is aktuális: vajon megteheti-e azt az állam, hogy a tőkének és a vállalkozásnak szabad utat engedve lemondjon a társadalom kiszolgáltatott rétegeinek védelméről? Szekfű élesen kritizálta a dualizmus korának kontrollálatlan bevándorlási politikáját és nemzetiségi politikáját. Noha a *Három nemzedék* a Horthy-korszak egyik ideológiai megalapozója, Szekfűt és a köré csoportosulókat jobbról is támadták túlzott katolicizmusuk miatt. A kifogás ellenük, hogy a magyar történelem korábbi Habsburg-ellenes hagyományait kiszorítva műveltségünkben, egyöntetűen a katolicizmus hagyományaihoz, a Regnum Marianum eszméjéhez kötik újkori fejlődésünket, márpedig a Nyugat hálátlanul fizetett 1920-ban azért, hogy mi évszázadokon át „védőbástyái voltunk”. A Nyugattól való elfordulás legradikálisabb követői felhánytorgatták: elhanyagoltuk népünkben a keleti (turáni)

vonások kimutatását. A *Három nemzedék* kibővített, 1934-es kiadásakor már Gömbös Gyula a miniszterelnök, akinek eszményképe az olasz majd német mintájú korporatív állam, a „barna pogányság”. Szekfű félelemmel tekintett a politikai radikalizálódásra, amely további útját más irányba terelte. De ez már egy másik történet...

A Turul szimbólum vándorútja

Visszatérve a Turulra, láthatjuk, hogy további vándorlása során ez a szimbólum a trianoni katasztrófa után a baloldali liberális-szabadkőműves oldalról átkerült a jobboldali jelképtárba. Ez a történet már ismertebb és sok szállal kapcsolódik a korszak nagy revíziós kísérletéhez - „*Erdély szent bércére zúgva száll, vissza száll a magyar turulmadár*”. Ráadásul Horthy, Ferenc Józseftől örökölt címe, mint Legfőbb Hadúr, szintén a pogány magyarok istenét, Hadurat idézi. Persze ez a Hadúr sem autentikus eleme ősvallásunknak, hanem Vörösmarty Mihály *Zalán futása* című eposza révén a szépirodalomba emelt romantikus rekonstrukció.

A jobboldali radikális gondolkörben azonban a nemzet és haza könnyen a hitigazságok fölé emelt nacionalista bálvánnyá válik. XI. Piusz „*Mit brennender Sorge*” (Égető gonddal) enciklikája (1937) az ilyen tendenciákkal szemben világosan kimondja:

„Aki a fajt, a népet, vagy az államot, vagy az államformát, az államhatalom hordozóit vagy az emberi közösség egyéb alapértékeit – amelyek a földi élet keretein belül lényeges és tiszteletreméltó helyet foglalnak el – kiemeli földi értéksorrendjükből s mindennek, még a vallási értékeknek is legfőbb zsinórmértékévé teszi s bálványimádóan isteníti, az felforgatja és meghamisítja a dolgoknak Istentől alkotott és megszabott rendjét. Az ilyen távol van az igazi Isten-hittől, s e hitnek megfelelő életfelfogástól.”

A fenti sorok ugyan a nemzetiszocialista Németországgal kapcsolatban hangzottak el, de általános érvényűek. Maga a jelenség pedig, amint alább látni fogjuk, nálunk is kimutatható.

Újabb érdekes - persze érthető – fejezet már a rendszerváltás utáni korszakban, a liberális oldal küzdelme a radikális jobboldal Turulos emlékművek sokaságát állító vagy felújító buzgalma ellen. A Wikipedia szerint a mai Magyarországon mintegy 200 Turul szobor áll, az elcsatolt egykori magyar területeken pedig 80 felett van a számuk...

Persze ma már a Turul helyet foglalt nemzeti jelképeink között és ebben az értelemben ugyanolyan tiszteletre méltó lehet, mint a lengyel címer sas-madara. Egyetlen jelkép sem önmagában negatív vagy pozitív, hanem egy bizonyos kontextusba helyezve nyer valamiféle értéket. Fontos, hogy ismerjük történetét. A kérdés pedig leginkább az, hogyan tudjuk úgy felfogni és nemzettudatunkba újraintegrálni a *Turul-nemzetség* néhai jelképét, hogy ne sértsük, és ne tagadjuk meg vele a *Szent királyok nemzetségének* emlékét és a művükre épült ezer év szellemiségét.

A „német kereszténység” és a „magyar kereszténység”

A nemzetiszocializmus és a fajvédő mozgalmak előretörése során erősödött fel egy igény a Biblia és az üdvtörténet antiszemita szempontú átírására. Megint XI. Piusz 1937-es körlevelét idézem: „*Csak az elvakultság és a gőg nem látja azokat a kincseket, amelyeket az ószövetség az üdvösségre való nevelés szempontjából magában rejteget. Aki a bibliai történelmet és az*

őszövetségben rejlő oktató bölcsességet száműzni akarja templomból és iskolából, Isten szavát gyalazza, a Mindenható megváltói terveit csúfolja meg, s korlátolt szűk emberi gondolkozást tesz bírónak az isteni történelemtervezés fölött.”

Az önkényesen „zsidótlanított” maradék Biblia és a nemzeti pogány hagyományok összegyűréséből jött létre az ún. *nemzeti kereszténység* először Németországban, majd ezt a mintát átvéve nálunk is. XI. Piusz a fentebb már idézett körlevelében ítéli el ezt a kísérletet:

„Csak felületes szellemek eshetnek abba a tévedésbe, hogy nemzeti Istenről, nemzeti vallásról beszéljenek, csak ilyenek tehetik azt a botor kísérletet, hogy az egész világ Alkotóját, minden nép Királyát és Törvényhozóját, akinek nagyságához képest ”a nemzetek oly kicsinyek, mint a vízcsepp a vödörön” (Iz. 40, 15.), egyetlenegy nép határai közé, egyetlen faj vérségi kötelékébe akarják szorítani.”

Közi-Horváth József (1903-1988), a győri egyházmegye papja, az Acto Catholica országos titkára, a *Nemzetiszínű pogányság* (1937) című röpiratában írja:

A nemzeti szocializmusban egyre inkább szóhoz jutnak az új pogányság hirdetői. A nemzeti szocializmus vezetői között kezdettől fogva voltak szélsőséges elemek, akik nem elégedtek meg a vér és faj dicsőítésével, hanem határozottan állást foglaltak a kereszténység, kiváltképpen a katolicizmus ellen. Úgy állították a kereszténységet beszédekben és írásaikban a nép elé, mint a német nemzet megrontóját, bajainak okozóját. Elvetették az őszövetséget, mert a zsidóságról van benne szó, sőt nem átalították az Úr Jézus személyét is gyalázzni azért, mert embersége szerint a zsidó népből származik, a pápaságot pedig Németország ellenségeként mutatták be... Ez az újpogány vallás nem lenne más, mint a régi ősgermán pogányságnak felújítása. Az egyházellenesek egy másik csoportja látszólag kereszténynek, vallja magát, a valóságban azonban annyira megcsonkítja, kifordítja, önkényesen, magyarázza a Szentírást, hogy ennek a „német nemzeti kereszténység”-nek Krisztushoz és az ő tanításához semmi köze.

Az antiszemitizmus és a nemzeti alapú nagyzás keveréke német mintára nálunk is létrehozta a „magyar kereszténység” igényét. Ennek egy kései hajtása Badiny Jós Ferenc *Jézus király, a pártus herceg* (1998) című könyve, amely a sumér-szkíta-pártus-hun-magyar rokonságot véli bizonyítani és még Jézust is végső fokon magyar származásúnak teszi meg. Elmélete köré végül saját Magyar Egyházat is alapított, amelyben ősvallásunkat Jézussal próbálja összekapcsolni. Eközben népfajokat állít szembe egymással: a gonosz szemitákat, elsősorban a zsidókat, és a jó turáni népeket, elsősorban a pártusokat és természetesen a magyarokat. Egyfajta szemita összeesküvés-elméletet feltételezve igyekszik mindazt eltávolítani a történelmi forrásokból, ami Jézus és a zsidóság kapcsolatát jelzi. Ehelyett Jézust, anyja, Mária révén, a pártusokkal hozza kapcsolatba. Szerinte a kereszténység elzsidósításának fő felelőse Saul rabbi, vagyis Pál apostol. A minden zsidóságtól mentes Jézus-hitet viszont átvették a pártusok rokonai a szkíták, majd az ezek közé tartozó magyarok is. Csak Szent István király kényszerítette rá a magyarokra az elzsidósított formájú kereszténységet, és az ő papjai üldözték a táltosokat.

Nemeshegyi Péter jezsuita szerzetes alapos kritikát írt Badiny könyvéről. Ebben kimutatja többek között, hogy a Szűz Mária állítólagos pártus szüleiről szóló állítás semmi történelmi alappal nem rendelkezik. Badiny egy Mariell Wehrli-Frey nevű német íróra hivatkozik, aki ezzel a kitalált történettel azt akarja bizonyítani, hogy Jézus árja származású volt. Nemeshegyi Péter Wehrli-Frey könyvét a náci fajelmélet kései szülöttjének tartja. Egy másik neves szerző, Jelenits István piarista szerzetes is írt kritikát, amelyben kíméletlenül ízekre szedte Badiny könyvét, többek között azt az állítását, miszerint Jézus legrégebb szimbóluma nem a kereszt,

sem a feszület, hanem a szárnyát széttáró, repülésre lendülő szent sólyom, a Pártus Birodalom Turul madara. Jelenits szerint Badiny, ahol valódi szakirodalmat idéz, ott ezt felületesen teszi, sokszor egyenesen kiforgatja a szaktekintélyek állításait. Nem próbál igazán tanulni tőlük, mindenáron saját előfeltevéseit igyekszik igazolni szavaikkal. Egészen önkényesen közeledik a Bibliához is olyannyira, hogy végül saját maga kreált egy saját szentírást, Magyar Biblia néven.

A Badiny Jós alapította egyházon kívül számtalan hasonló csoportosulás lép fel olyan üzenettel, hogy ők képviselik az igazi magyar ősvallást. Ezek a különböző „ősmagyar” vagy táltos „egyházak” különféle ezoterikus és áltudományos irányzatokat igyekeznek ötvözni a jógától a mágián keresztül a szellemsebészetig. A kereszténység egyes elemeit is igyekeznek felhasználni. Természetesen a magyar ősvallással semmiféle tényleges kapcsolatuk nincsen. A vonzaskörükbe kerülőket szembefordítják a kereszténységgel, esetenként formális hitehagyást is megkövetelnek, olyan módon, hogy tagjaiknak demonstratív módon kell kiiratkozniuk abból a keresztény felekezetből, amelyben esetleg megkeresztelték őket.

Összegző gondolatok

A nagy előd, *István a király* rockopera, noha kiegyensúlyozott mű, mégis felfogható úgy, mint ékverés a nemzeti és a keresztény tartalmak között; mindkét oldal értékeit elismeri, de szembeállítja őket egymással. A néző pedig, ha nem képes a kettő szintézisét meglátni, akkor - saját belső világából kiindulva – választani kényszerül. Választani, nem csak egy régmúlt történelmi konfliktus szereplői, hanem *az itt és mostban* a nemzet és a keresztény hit között. Ez pedig csapda, hiszen, amint fentebb kimutattuk, István művének lényege a keresztény hit és a magyar nemzet szoros összekapcsolása, szintézise. A *Vazul vére* rockopera azonban ennél is továbbmegy - és a műfaji nagy előd komplex látásmódját feladva, a választást már nem bízza a nézőre, hanem egyértelműen a pogányság mellett teszi le a voksát. Sommás ítéletének két alappillére, hogy a Katolikus Egyház az igaz magyarság ellensége, továbbá, hogy István az Egyház javára a magyarság legnagyobb árulója. Ez a keresztényellenes álláspont, különböző történelmi szituációkban különböző politikai irányzatokat hozott kapcsolatba az újpogány tendenciákkal – amelyek között előbb szekuláris-liberális, később szélsőjobboldali-nacionalista eszméket fedezhetünk fel.

A terjedő magyar újpogányság nem csupán Istvánt tagadja meg. Többről van szó. Láthattuk, a római egyházhoz való kapcsolódást Taksony fejedelem határozta el. Géza indította el a folyamatot, amelyet István szívvel-lélekkel vitt végbe, de a megszilárdítás műve a Vazul-ág érdeme, amelyet Szent László tett megkérdőjelezhetlenné. Álmos és István személyes vilásképe között a keresztény hit felvétele nyilván minőségi változást jelent. Másrészt kettejük között, a népért önmagát áldozó vezetői lelkület, az uralkodás karizmája és ennek célja folytonosságot mutat. Ebbe a folytonosságba, pedig mint előremutató láncszemek illenek bele az időben közöttük uralkodó Árpád, Taksony és Géza. István műve ezért egyszerre minőségi ugrás, ugyanakkor az elődeivel való kapcsolatot megőrző szerves fejlődés és organikus építkezés, nem pedig erőszak az autentikus magyar lelkület ellen. Nyilván ezért is tudott ennyire tartós lenni. Vazul-ágbeli királyaink pedig, noha a hatalom birtokában akár mást is tehettek volna, mégis István művének folytatását választották. Annak ellenére, hogy „*a múltat mindig a győztesek írják*”, pontosan a Vazul-ág legkiválóbb tagja, László király volt az, aki István - pápai engedéllyel végbevitt - szentté avatásával (1083), elődjét, nemcsak mint a királyság megalapítóját és első törvényhozóját, hanem, mint megfellebbezhetetlen szellemi tekintélyt állította népe elé. László ezzel megerősítette azt a szent istváni gondolatot, amely szerint a

magyar nem ellentéte a kereszténynek; nem *vagy-vagy*, hanem *és* - magyar *és* keresztény az a mód, amelyben népünk túlélhet és fejlődhet. Ezt pedig egyetlen későbbi nemzedék sem vonta kétségbe, egészen a modern korig, - ezért az újpogányság valójában nem csak Istvánt, hanem a művére épülő 1000 év minden szellemi nagyságát tagadja.

Mindezek alapján cáfolnom kell az alkotók azon állítását, miszerint a mű *hitelesen és politikailag semleges*en ábrázolja az adott kort. A célzatosan színezett történet szereplői egyértelmű üzenetet közvetítenek, amelynek határozott ideológiai célja a szent istváni mű maradék tekintélyének rombolása, és a politikai dimenziókat sem nélkülöző újpogányság terjesztése, ahol „*a vad vér ... lassan lebontja a haldokló vázat*”. De az az út, ahova ez vezet hátborzongató:

„*A bukott angyal az éjben száll,
Zuhanva ég, vissza nem talál,
Él míg lángol, te menjél, az ajtó téged vár.*”

Mindszenty bíboros szerint, *a történelem az élet mestere. Akik a történelmi igazságot nézik, azok nem tévednek, de akik elhanyagolják, azok a tévedésnek az áldozatai.* A Szent István lerakta alapok 1000 éven át megtartottak bennünket. Ha az általa plántált gyökeret kitépjük, akkor biztosan „*elszárad a lomb, a levél, ez az ág*” – az, amin mi is ülünk. István örökségét támadni egyet jelent a nemzet épülete még megmaradt vázának lerombolásával, ezért a Koppány, Vazul és Vata nevével szimbolizált pogányság feltámasztása, a Mohács és Trianon jelentette magyar bukásokhoz mérhető szellemi pusztuláshoz vezethet. Erre akartam felhívni a figyelmet.

Természetesen újra végig kellene gondolnunk, hogy ma, a XXI. században, mit jelent a Szent István lerakta alapokhoz való ragaszkodás. Aligha a királyság vagy a katolikus államegyház visszaállításának igényét. Két gondolat azonban ma is feltétlenül érvényes: Szent Adalbert és misszionárius-társainak erőszak- és politikamentes, kizárólag az evangélium lényegére koncentráló hozzáállása, hozzá pedig Szent István *ÉS*-e, amely szerint a keresztény hit és a magyar nemzet viszonya nem *vagy-vagy*, hanem *és*.

Pünkösdi vigíliáján, a csíksomlyói búcsú napján - amelynek ideji mottója ez volt: „*Tarts meg minket őseink szent hitében!*” – írom ezeket az utolsó sorokat. „*Csak az nyeri el a babérkoszorút, aki szabályszerűen küzd.*” – idézi Szent Pál Timóteushoz írt sorait (2Tim 2,5) Szent István a fiához írt Intelmeiben. Intelmei nekünk is szólnak, ezek pedig olyan szabályokat közvetítenek, amiket István attól vett, akire egész életét és művét feltette:

Aki hallgatja szavamat, és tettekre is váltja, az okos emberhez hasonlít, aki sziklára építette a házát. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvített a szél, és nekizúdult a háznak, de nem dőlt össze, mert szikla volt az alapja. (Máté 7,24-25) – A szikla, amelyre István épített - Jézus Krisztus. Őt nem veheti el senki tőlünk. De ha mi magunk hagyjuk el, mi marad nekünk?

Felhasznált irodalom:

Vazul Vére Történelmi Rockopera, Dupla CD, 2015

<http://www.youtube.com/watch?v=NNoX6ev0XAo&list=PLpLLZWPktpAz3uN0IV1YKsm-7liesU2K>

Anonymus: Gesta Hungarorum. Bp. 1975

Kálti Márk: Képes Krónika. Bp. 1978

A magyar középkor irodalma. Bp. 1984

Árpád-kori legendák és Intelmek, Bp, 1987

Blaskovics József: A magyarok története. Léva. 1996

Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. Pest. 1854

Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar Történet I. Bp. 1935

László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. 1944

Gálos László: Az Egyház és a barbár népek. A Keresztény Egyház története III. Bp. 1938

Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Bp. 2002

Györffy György: István király és műve. Bp. 1977

Szent István Törvényeinek XII. századi kézírata az Admonti Kódexben, Bp. 1988

Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában. Bp. 1977

Dümmerth Dezső: Álmos az áldozat. Bp. 1986

Dümmerth Dezső: A titokzatos jelbeszéd. Bp. 1989

Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpádok. Szeged. 2000

Bogyai Tamás: Stephanus rex. Bp. 1988

A Codex Cumanicus. Terebess Ázsia E-Tár. <http://terebess.hu/keletkultinfo/codex.html>

Vörösmarty Mihály munkái I.-IV. Bp. Franklin Társulat

Arany János munkái I-IV. Bp. Franklin Társulat

Mindszenty József: Emlékirataim. Bp. 1989

Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Vaduz. 1982

Michael Faulhaber: Zsidóság, kereszténység, germánság. Bp. 1934

XI. Pius pápa: Mit brennender Sorge (Égető gonddal) enciklika. 1937

Közi-Horváth József: Nemzetiszínű pogányság. Bp. 1937

Badiny Jós Ferenc Jézus király, a pártus herceg. Bp. 1998

Nemeshegyi Péter SJ: Pártus herceg volt-e Jézus Krisztus? Távlatok 2007/3.

Jelenits István: Minden lehetséges? Az is, hogy Jézus pártus hercegnek született? 1-3 Új Ember 2000. aug.-szept.

Jávorszky Béla Szilárd: István, a király - Koppány, a szupersztár

<http://www.jbsz.hu/hosszabbak/regmult-200003-/463-istvan-a-kiraly-koppany-a-szupersztar>

Ady Endre - Szabadkőművesség és radikalizmus <http://www.nagyoriens.hu/oriens-expressz/node/10>

Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Bp., 1989.

Glatz Ferenc: A Három nemzedék története a hetedik nemzedék szemével